grenspark De Zoom · Kalmthoutse Heide

Broedvogelinventarisatie: NACHTZWALUW 2007

Grenspark:

Gebiedsdekkend met uitzondering van privédomein Boterbergen en Putse Moer.

RAPPORT:

Ledegen Ignace, nachtzwaluwrapport 2007, in het kader van Grensparkmonitoring,
Nieuwstraat 77, 2910 Essen

MET DANK AAN:

Dit rapport kon slechts tot stand komen dankzij de inzet van de vele vrijwilligers die de gegevens in het terrein verzameld hebben. Ook dank aan de terreinbeheerders, het Agentschap voor Natuur en Bos, Staatsbosbeheer, de Vereniging Natuurmonumenten en de privé-eigenaren, die de toestemming verleend hebben aan al deze vrijwilligers om het terrein te kunnen/mogen betreden. Speciaal woordje van dank aan Glenn Vermeersch, Paul Asselbergs, Milenka Wyckmans en Barbara van Eeckhoutte voor het kritisch nalezen van de teksten en het leveren van waardevolle bijdragen.

GOEDGEKEURD:
Op de werkgroep Natuur en Water van 30 september 2008 en op de Stuurgroep van 21 oktober 2008.

INHOUD:

1. Samenvatting ***4***

2. Opzet onderzoek ***4***
2.1. Ontstaan opdracht *4*
2.2 Afbakening opdracht *4*

3. Materiaal en methodes ***5***
3.1. Telgebied *5*
3.2. Deelnemers *5*
3.3. Soorten *5*
3.4. Standaardisering *5*
3.5. Kartering *5*
3.6. Onderzoek 1991-1992 *6*
3.7. Onderzoek 2003 *6*

4. De nachtzwaluw ***7***
4.1. Voorkomen en status *7*
4.2. Beschrijving biotoop *8*

5. Resultaten ***9***
5.1. Algemeen *9*
5.2. Bespreking per deelgebied *10*
5.3. Analyse van de gegevens *35*
5.4. Conclusie *39*
5.5. Suggesties *40*

6. Bijlagen ***42***

6.*1. Bijlage 1: Verdeling telgebieden* *42*
6.2. Bijlage 2: Zangposten nachtzwaluw 2007 *43*
6.3. Bijlage 3: Dichthedenkaart nachtzwaluw 2007 *44*
6.4. Broedgevallen per telgebied – vergelijking 2002/2003 – 2007 *45*
6.5. Satellietbeelden 2002 - 2005 *46*
6.6. Vergelijking 2002/2003 – 2007 *47*
6.7. Referentielijst *48*

1. Samenvatting:

2007 werd in Nederland uitgeroepen tot jaar van de Nachtzwaluw. Al snel kregen we via onze contactpersoon, dhr. H. Sierdsema van de vereniging SOVON Vogelonderzoek Nederland het verzoek of in het Grenspark de nachtzwaluw kon gemonitord worden.

Dit verzoek paste in de concrete uitvoering van het monitoringplan en bijgevolg werd in 2007 de monitoring van de nachtzwaluw uitgevoerd in het hele Grenspark met uitzondering van de privédomeinen 'Putse Moer' en 'Boterbergen' waar geen toestemming voor verkregen werd. (zie bijlage 6.1)

De inventarisatiegegevens van 2007 worden voor het Vlaamse deel vergeleken met de nachtzwaluwinventarisatie uitgevoerd in 2003 door het Grenspark en voor het Nederlandse deel met de gegevens verzameld door dhr. R. Teixeira en dhr. H. Bult voor de broedvogelatlas (2002). Uit deze vergelijking blijkt dat de nachtzwaluw in aantal toeneemt in het Grenspark van 63 vermoedelijke broedparen in 2002 -2003 naar 80 vermoedelijke broedparen in 2007 (zelfde oppervlakte).

Deze toename is in sommige telgebieden groter dan in andere, hier zal verder in het rapport dieper op ingegaan worden. Algemeen kan er wel gesteld worden dat waar er gericht beheer gevoerd werd voor de nachtzwaluw (dunningen conform het beleidsplan met aandacht voor kleine groepenkap, aanleg van ecologische verbindingszones,…) er ook duidelijk een toename is waargenomen. Mogelijk zou 'verstoring' een beperkende factor voor de aan- of afwezigheid van nachtzwaluw kunnen zijn, verder onderzoek verdient aanbeveling.

2. Opzet onderzoek:

2.1. Ontstaan monitoring-opdracht:

Bij de instelling van het Grenspark in 1999 had de toenmalige minister van Leefmilieu duidelijk verwoord dat er een gebiedsdekkend monitoringplan moest opgemaakt en ook uitgevoerd worden. Het Grenspark heeft van bij de start deze opdracht als één van zijn belangrijke taken gezien en heeft opdracht gegeven aan een studiebureau om een monitoringplan te schrijven.
In 2003 lag het plan ter tafel en is het door de beheerders (Agentschap voor Natuur en Bos - voormalige afdeling Natuur, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) goedgekeurd wat de start gaf voor het eigenlijke verzamelen van de gegevens.

2.2 Toelichting monitoringplan:

Het monitoringplan van het Grenspark omvat zowel diergroepen (vogels, amfibieën, reptielen, sprinkhanen, libellen en vlinders) als planten. Deze soorten worden volgens een gestandaardiseerde methode 'geteld'; sommige soorten jaarlijks, andere soorten vijfjaarlijks. Deze gegevens worden in een centrale databank bewaard en beheerd door het Grenspark. Het is belangrijk om te weten dat niet alle soorten gemonitord worden, maar dat er gewerkt wordt met aandachtssoorten. De lijst van aandachtssoorten is samen met de beheerders opgemaakt. Meer gedetailleerde info omtrent de aandachtssoorten, telmethodes, frequentie van inventariseren,… is raadpleegbaar in het monitoringrapport (Lambrechts, J. De Coster, K&M. Indeherberg 2003, handleiding voor monitoring van het grenspark).

Soorten die niet zijn opgenomen in het monitoringplan kunnen deel uitmaken van bijkomende inventarisaties. Zo werden recent de nachtvlinders, loopkevers, spinnen en mieren gemonitord. Deze bijkomende inventarisaties staan niet beschreven in het monitoringplan en kunnen bijgevolg niet gezien worden als een 'taak' voor het Grenspark, maar moeten als additief beschouwd worden.

3. Materiaal en methoden:

3.1. Telgebied: Grenspark met uitzondering van Boterbergen en Putse Moer.

De totale oppervlakte die geïnventariseerd werd, besloeg 2916 hectaren. Dezelfde deelgebieden werden gehanteerd als in de vorige verschenen rapporten van de broedvogelinventarisaties van de aandachtssoorten Beleidsplan. In totaal werden 23 verschillende deelgebieden onderzocht op het voorkomen van de nachtzwaluw.
Zie bijlage 6.1.

3.2. Deelnemers:

Aan het onderzoek namen 14 amateur-ornithologen deel.
Het ging om volgende personen: Jacobs Aloïs, Jacobs Herman, Jacobs Jos, Jordaens Jean, Bult Hidde, Kueppens Jos, Lauriks Hedwig , Ledegen Ignace, Molenberghs Karel, Snels Paul, Teixeira Ray, Vandamme Igor, Van Laerhoven Cees, Verelst Paul.

3.3. Soorten:

In tegenstelling tot de jaren 2004-2005 en 2006 waarin alle aandachtssoorten met uitzondering van de nachtzwaluw gemonitord zijn, zal in 2007 enkel de nachtzwaluw geïnventariseerd worden. De reden waarom de nachtzwaluw als soort alleen gemonitord wordt, bestaat erin om de vrijwilligers niet te zeer te belasten. Het inventariseren van de nachtzwaluw vereist namelijk drie tot vijf avondbezoeken per telgebied (afhankelijk van de grootte). Dit terwijl de andere aandachtssoorten juist best in de vroege ochtend geïnventariseerd worden. Door deze opslitsing te maken, wordt vermeden dat vrijwilligers én 's avonds laat én 's morgens vroeg op pad moeten.
Het verzoek van dhr. H. Sierdsema van Sovon kwam bijgevolg niet ongelegen en paste volledig in de concrete uitwerking van het monitoringplan van het Grenspark.

3.4. Standaardisering:

Om met verschillende mensen kwaliteitsvolle gegevens te verzamelen is een ver doorgedreven standaardisering nodig. Hiervoor werd als leidraad de handleiding monitoring van het Grenspark gehanteerd. Deze is gebaseerd op de criteria die gebruikt zijn voor de soortenhandleiding bij de Vlaamse broedvogelatlas 2000-2003 (Vermeersch et al., 2000).
De broedvogelgegevens werden op een uniforme manier op de dagkaarten (of veldkaarten) ingetekend. Daarna werd per soort en per sector een 'soortkaart' aangemaakt. Nadien werden deze soortkaarten digitaal ingetekend op stafkaart 1/10.000.

3.5. Kartering:
Er werd gekozen voor de methode van de territoriumkartering (Van Dijk, 1996).
Het aantal bezoeken werd vastgelegd op minimum 3 (tot 5) bezoeken. De meeste waarnemers brachten 4-5 bezoeken in het gebied.
Voor de verdere specificaties verwijzen we naar de volledige handleiding monitoring van het Grenspark (Lambrechts, J., De Coster, K.& M. Indeherberg 2003, handleiding voor monitoring van het Grenspark).

Het kaartmateriaal (topografische kaart 1:25.000 en luchtfoto 2002) werd door het Grenspark ter beschikking gesteld van de waarnemers. Voor elk bezoek werd een nieuwe dagkaart gebruikt waarop de posities en gedragingen van alle soorten werden genoteerd. Tevens kreeg deze dagkaart, de datum van het bezoek en de naam van de waarnemer.

3.6. Onderzoek 1991-1992:
In 1991 onderzocht Ray Teixeira het Militair Oefenterrein (Meersche Duinen, Houtduinen en Kriekelare Duinen) op aandachtssoorten voor de Broedvogelatlas van West-Brabant tijdens 6 rondes met in totaal 24 bezoeken (Teixeira & Bult 2002). Het betrof de sectoren VOG 10, VOG 11, VOG 12, VOG 13 en het noordelijk deel van VOG 17. Hidde Bult onderzocht in 1992 het zuidelijk onderzoeksgebied (Hazeduinen en Bieduinen), overeenkomend met sectoren VOG 14, VOG 15, VOG 16 en de zuidpunt van VOG 17. Bij 9 rondes met 40 bezoeken werden alle broedvogels gekarteerd, de totale onderzoeksinspanning bedroeg 22,5 min/ha. De stippenkaarten van de toenmalige aandachtssoorten werden gedigitaliseerd door de Provincie Noord-Brabant en verwerkt door Henk Sierdsema (Sovon Vogelonderzoek Nederland), die deze digitale gegevens beschikbaar stelde.
Beide terreinen zijn opnieuw onderzocht door R. Teixeira en H. Bult ten behoeve van de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002). Deze gegevens werden gebruikt in het vergelijkend onderzoek.

3.7. Onderzoek 2003:
Nog voor de monitoringhandleiding klaar was in het Grenspark, werd gestart met een beperkte monitoring van de nachtzwaluw in 2003 aan Vlaamse zijde. Deze monitoring beperkte zich tot het tellen van de zangposten volgens de territoriumkartering.
Deze gegevens werden gebruikt in het vergelijkend onderzoek.

4. De Nachtzwaluw:

4.1. Voorkomen en status:

Voorkomen in Nederland in 1998 :

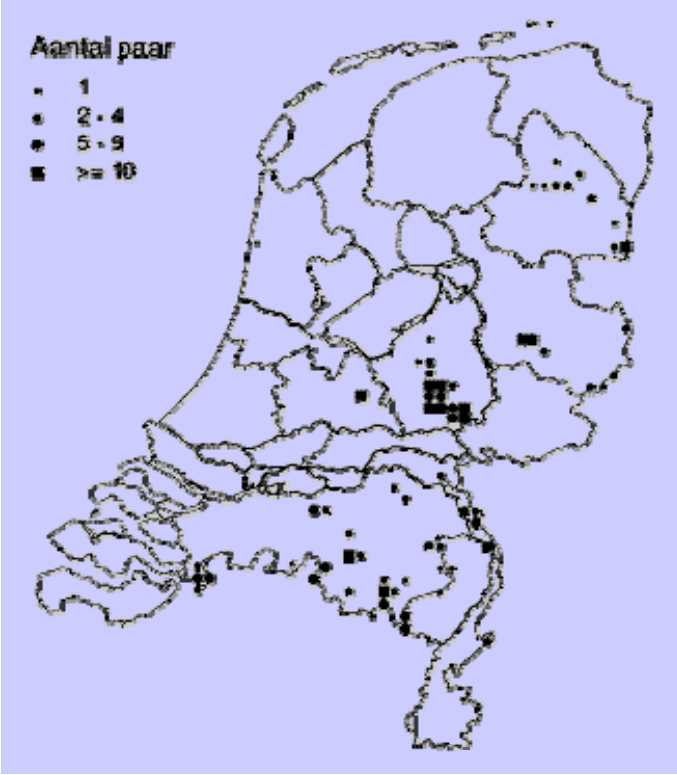

Bron SOVON

Geschatte populatie in 1998: 950 – 1100 broedparen / positieve trend.
Rode lijstsoort.

Voorkomen in Vlaanderen in 2002 :

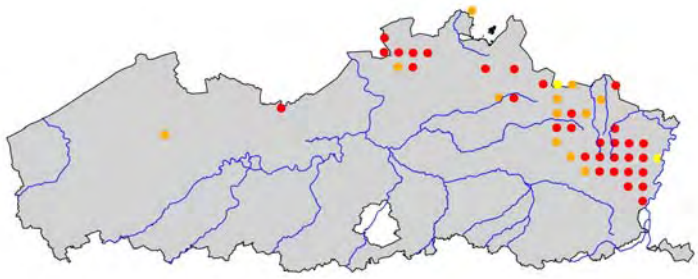

Bron Instnat

Geschatte populatie in 2002: + 500 broedpaar / positieve trend.
Rode lijstsoort.

4.2. Beschrijving biotoop Nachtzwaluw

Uit literatuurgegevens van de Vlaamse broedvogelatlas blijkt dat de nachtzwaluw een duidelijke voorkeur vertoont voor overgangszones tussen verschillende habitats of mozaïklandschappen zoals open bosgebieden en bosranden, kapvlakten, structuurrijke heideterreinen en zandverstuivingen met gediversifieerde overgangen naar open bos. Kunstmatige habitats, zoals zandgroeves, kunnen eveneens (tijdelijk) geschikt zijn. Oorzaken van afname zijn niet duidelijk hoewel de meeste auteurs biotoopverlies door natuurlijke successie, veranderingen in bosbeheer, intensieve recreatie, versnippering van habitat, verminderd voedselaanbod en klimatologische omstandigheden opgeven als mogelijkheden. (Gabriëls J., 2004, Nachtzwaluw. In Vermeersch G e.a.. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.)

Uit literatuurgegevens van de Nederlandse broedvogelatlas beschrijft dhr. R. Teixeira de nachtzwaluw als een broedvogel van droge, zandige heidevelden, zandverstuivingen, randen van zandige akkers, kaalslagen, jonge bosaanplantingen, overjarige dennenbossen met ijle boomgroei, afgebrande bossen en schaars begroeide duinvalleien. Oorzaken van achteruitgang zijn onvoldoende bekend. Ongetwijfeld zijn ontginningen en bebossingen van heide en zandverstuivingen begin deze vorige eeuw desastreus. Ook wijzigingen in voedselaanbod worden genoemd. Een reële bedreiging is de toenemende recreatie, ontsluiting van gebieden en intensivering van de landbouw. (Teixeira R.M., Atlas van de Nederlandse Broedvogels, Vereniging tot Behoud van natuurmonumenten, 1979.)

Samenvattend kunnen we stellen dat het biotoop kan bestaan uit:

- droge, zandige heidevelden met overgangen naar bos
- zandverstuivingen met overgangen naar bos en heide
- open bosgebieden
- jonge aanplanten en kaalslagen
- kunstmatige habitats zoals zandgroeves
- …

Bedreigingen:

- verandering in bosbeheer
- intensieve recreatie
- versnippering van habitat
- intensivering landbouw
- …

5. Resultaten:

5.1. Algemeen:

De analyse van de resultaten gebeurde door het “Grenspark”. Alle territoria werden digitaal ingetekend in Arcview. Zie bijlage 6.2.

Tevens werd met de Hawths-toolbox een dichthedenkaart aangemaakt in Arcview. Deze kaart geeft beter aan waar de grootste dichtheden van de nachtzwaluw te vinden zijn in het Grenspark.
Zie bijlage 6.3.

Tevens werd in tabelvorm per telgebied het aantal broedgevallen tussen 2002/2003 en 2007 vergeleken.
Zie bijlage 6.4.

5.2. Bespreking per telgebied:

5.2.1. VOG0:

	Opp.	2003	2007
VOG0	142 ha	0	0

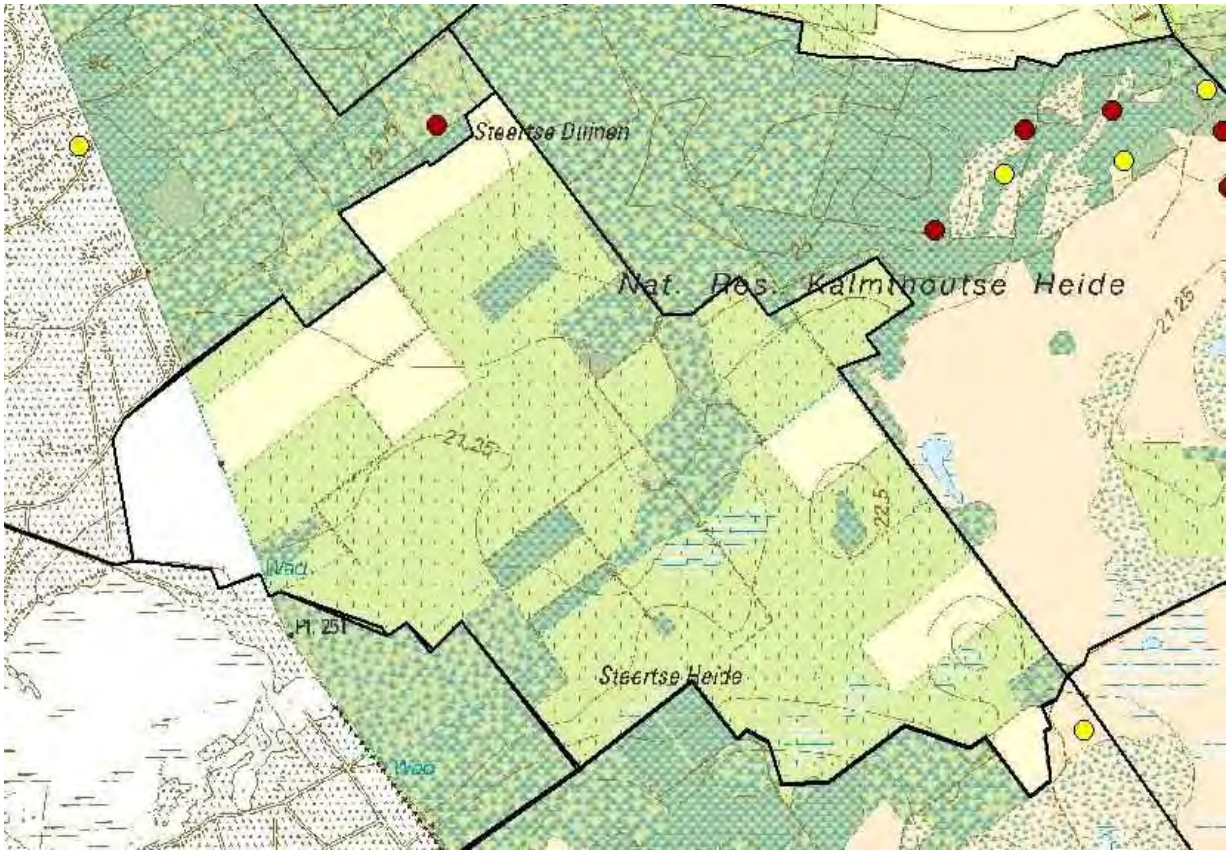

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 0
Gevoerde beheer: De terreinen in eigendom van ANB, worden jaarlijks gemaaid, waarbij het maaisel afgevoerd wordt.
Dit deel van het Grenspark ‘Steertse Heide Noord en Zuid’ vormt momenteel geen geschikt biotoop wat ook blijkt uit beide inventarisaties.

5.2.2. VOG1:

	Opp.	2003	2007
VOG1	149 ha	6	3

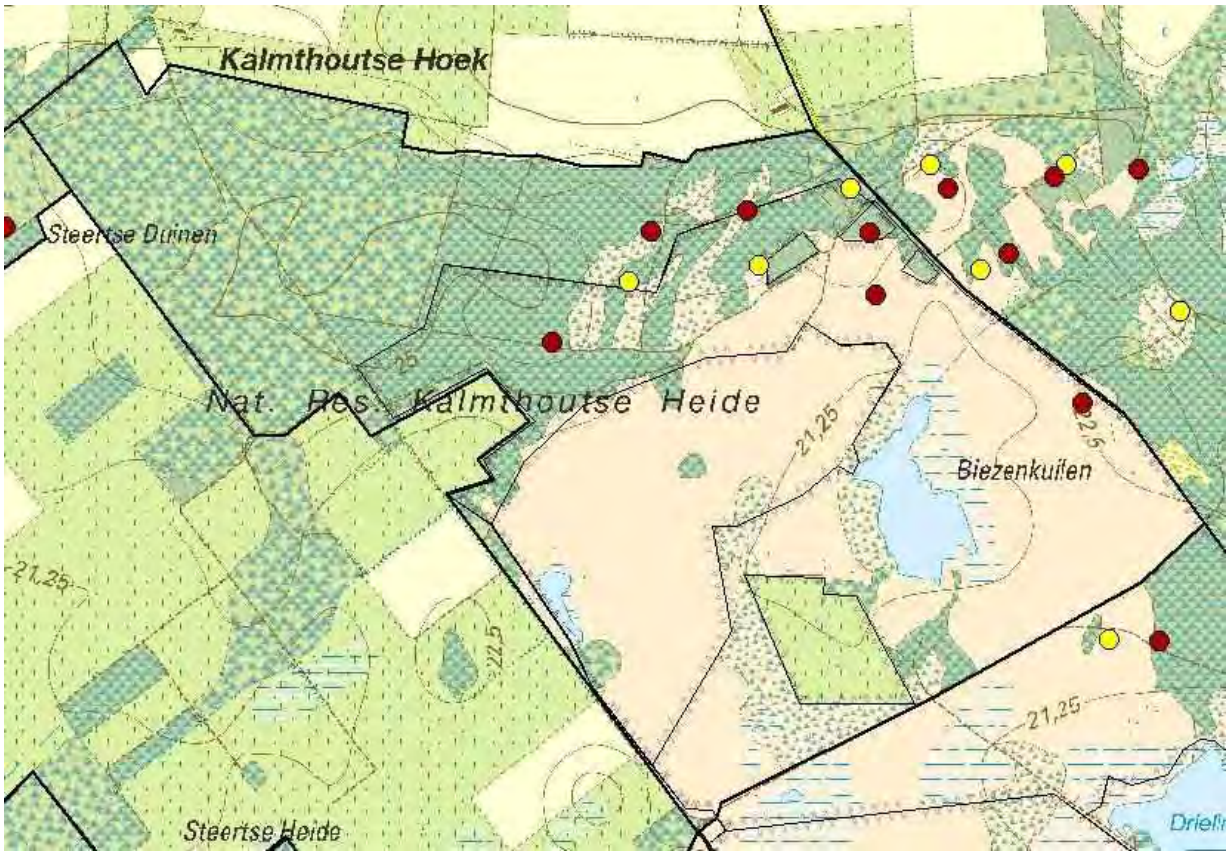

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost / 49,7 ha
Gevoerde beheer: integrale begrazing binnen het raster/ niet in het bosgebied. Bijkomend werden in het bosgebied de open delen, ontstaan na de brand, vrij gehouden van boomopslag waardoor een gevarieerd, droog heidegebied in stand gehouden werd, wat ideaal is als leefgebied voor de nachtzwaluw. Amerikaanse vogelkers werd verwijderd.

Met name het noordelijke deel van dit telgebied, de overgangszone tussen het bos en de heide en het opengehouden bosgedeelte, vormen een ideaal broedgebied voor de nachtzwaluw. De overige aanwezige biotopen in dit telgebied zijn: of 'te nat' (natte heide, venranden,…) of 'te open' (geen aanwezigheid van opslag,…).

Er is in het noordelijk deel van dit telgebied een duidelijke afname (halvering) van de nachtzwaluw merkbaar. De oorzaken zijn moeilijk te achterhalen.
Mogelijk kan "verstoring" mede aanleiding zijn van de achteruitgang, verstoring door:
- enerzijds de toegenomen recreatie in het noorden van het Grenspark. Aan de geparkeerde auto's kan men merken dat steeds meer mensen dit deel van het Grenspark frequenter gaan bezoeken.
- anderzijds de aanwezigheid van grazers (Nachtzwaluwen in Twente door Ben Hulsebos en Soortbeschermingsplan Provincie Noord-Brabant)

5.2.3. VOG2:

	Opp.	2003	2007
VOG2	129 ha	2	4

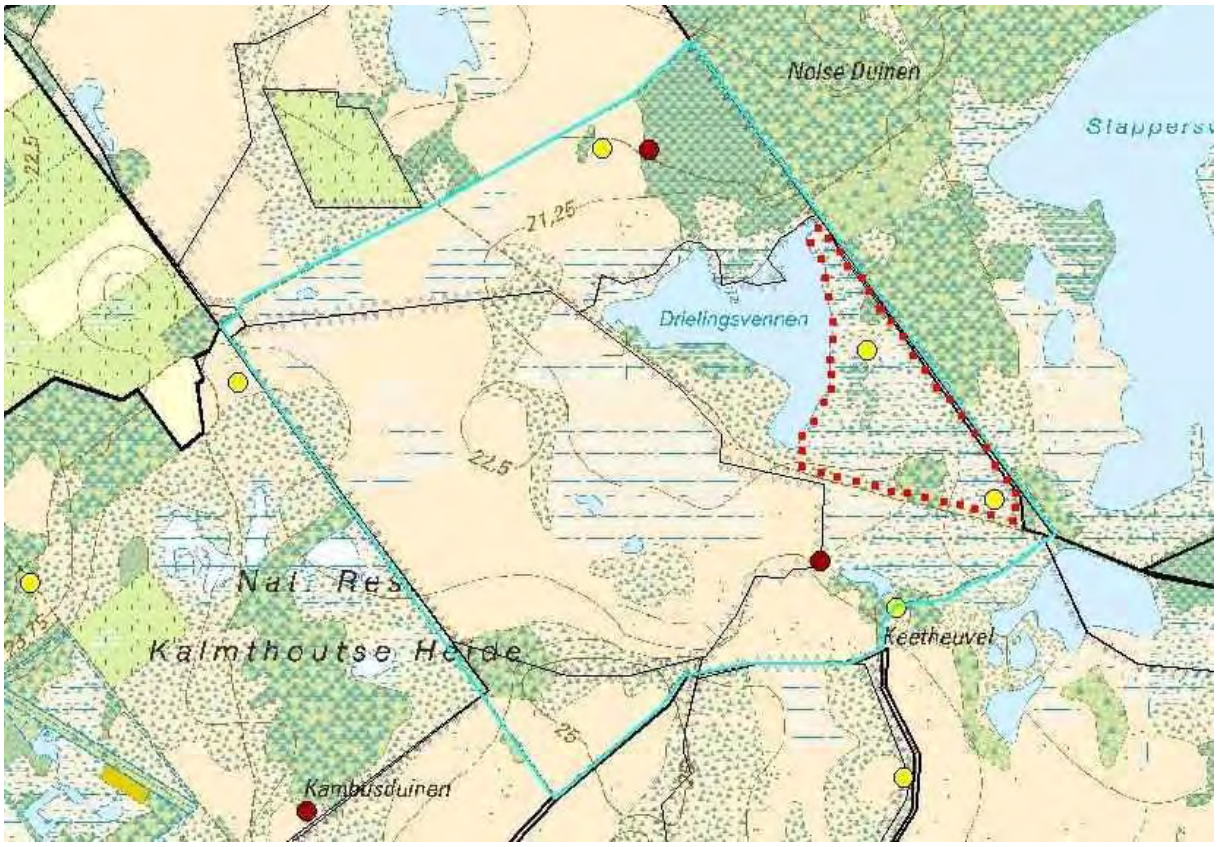

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 32,2 ha.
Gevoerde beheer: integrale begrazing met uitzondering van het met rode stippen afgebakende deel. Dit deel werd in 2007 niet begraasd om het herstel van de heide meer kansen te geven.

Een verdubbeling van het aantal.
Opvallend daarbij is dat de nachtzwaluwen voorkeur geven aan het niet begraasde deel.
De oorzaak hiervan is moeilijk te achterhalen:
- ontstaan van een ideaal biotoop voor de nachtzwaluw met als gevolg dat ze hier zijn komen broeden ?
- wegvallen van de begrazingsdruk (verstorende factor) ?
- veranderd voedselaanbod ?

Wel kan gesteld worden dat verstoring door recreatie hier geen rol gespeeld heeft, aangezien zowel in 2002 als in 2007 de toegangsvoorwaarden dezelfde gebleven zijn. Gans dit telgebied is gedurende het broedseizoen niet toegankelijk met uitzondering van de bewegwijzerde paden, die hier de grenzen vormen van dit telvak.

5.2.4. VOG3:

	Opp.	2003	2007
VOG3	180 ha	3	4

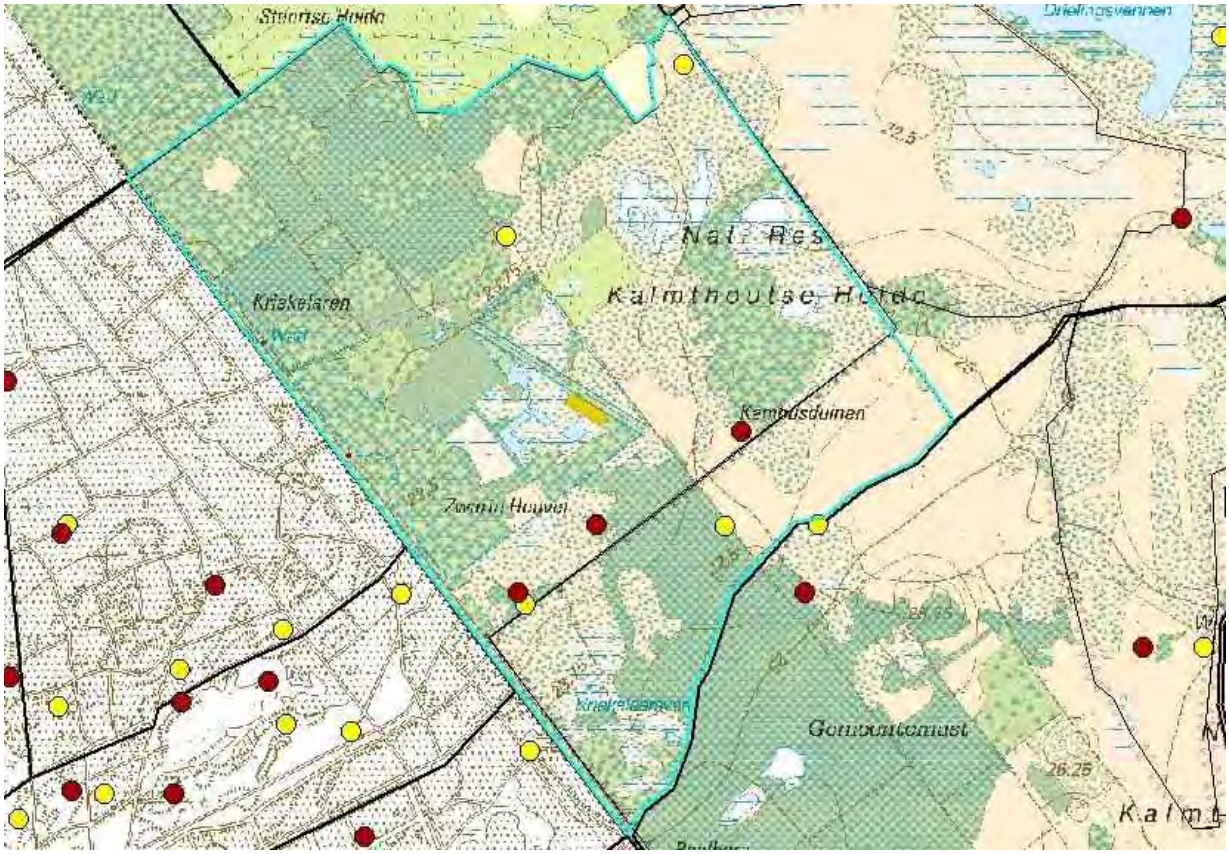

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 45 ha.
Gevoerde beheer: integrale begrazing in het zuidelijk deel van dit telgebied. Buiten het raster zijn er geen beheersmaatregelen uitgevoerd tussen 2003 en 2007.
Toename van 3 naar 4 zangposten.
Als we kijken naar de dichtheden in het aangrenzend telgebied ten westen, dan moeten we hieruit concluderen dat in dit telgebied het aantal moet kunnen vergroot worden. Zeker als we kijken naar de geschiktheid van dit gebied: droge, oude heide, open zand, verspreid staande bomen, bosranden,…
Opvallend is de toename in het noorden van dit telgebied buiten het begrazingsgebied. Gaan we in detail kijken, dan valt op dat beide territoria liggen in percelen waar heel wat jonge opslag aanwezig is tussen oude struikheide. Na de brand van 1996 zijn verspreid in het niet begraasde deel enkele oudere bomen blijven staan. De zaailingen hiervan zorgen voor verspreide boomopslag in de resterende heide en pijpenstrovegetatie. Hierdoor ontstond een goed nachtzwaluwbiotoop. Maar zonder beheer gaat dit terrein snel ongeschikt worden voor de nachtzwaluw.
Recreatiedruk is hier geen beperkende factor, gezien er in het gebied slechts één wandelroute (route schaap) en een (niet druk bezochte) verbindingswandelroute ligt.
Binnen het begrazingsraster is er, ondanks de aanwezigheid van geschikt biotoop, slechts één territorium. De invloed van de begrazing zou verder moeten onderzocht worden.

5.2.5. VOG4:

	Opp.	2003	2007
VOG4	177 ha	3	3

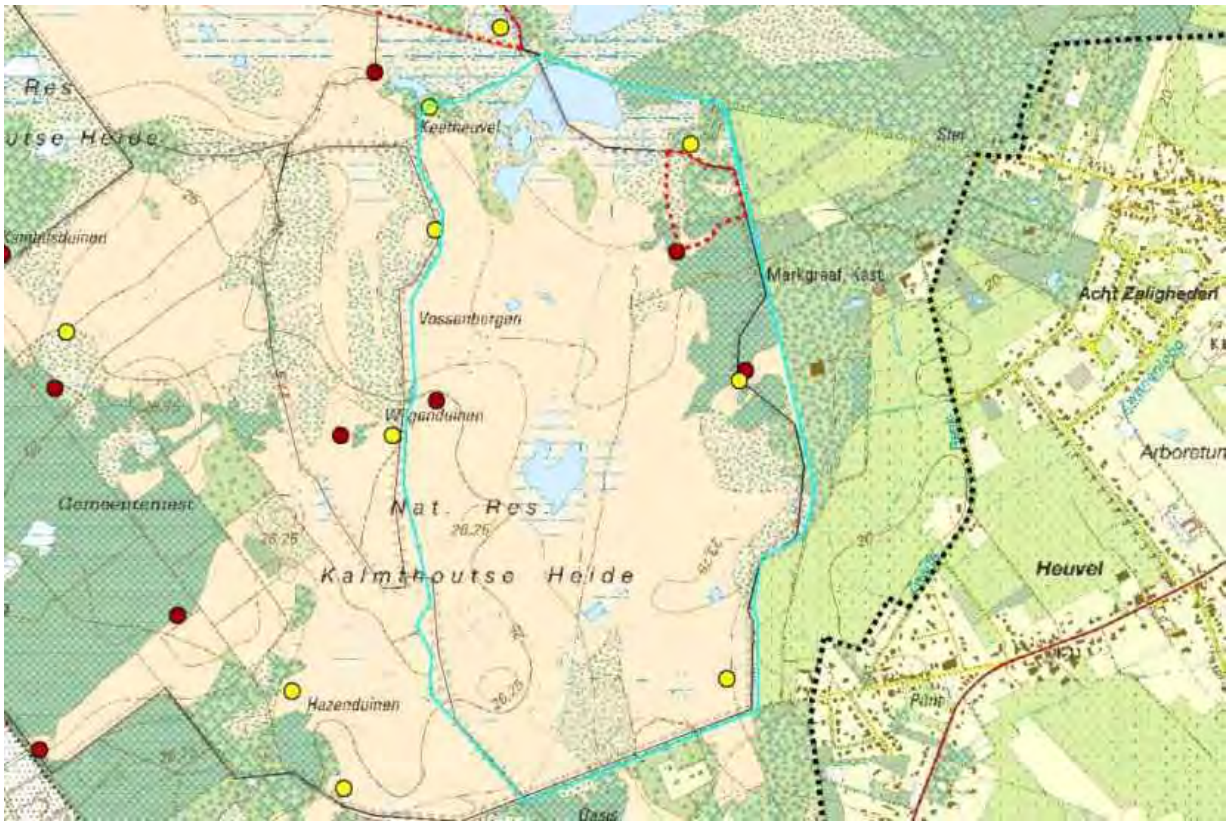

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 59 ha.
Gevoerde beheer: Integrale begrazing/ heideherstel net ten zuiden van parking Zuid; bestaande uit kappen boomopslag, verwijderen humuslaag. Het met rode stippen omlijnde deel werd in 2007 niet begraasd om het heideherstel meer kansen te geven.
Status quo in het deelgebied. Hier dient onmiddellijk vermeld te worden dat een deel van de geschikte terreinen ook daadwerkelijk ingenomen worden (bosranden en verspreide boomgroepen). Een groot deel van dit telgebied is te 'open' voor de nachtzwaluw en daardoor niet geschikt. Toch zijn er in het zuiden van het telgebied tegenover de brandtoren verspreid staande boomgroepen, zanderige vlaktes afgewisseld met droge en natte heide die geschikt zijn voor nachtzwaluw waar er geen voorkomen. Ook hier blijft het 'raden' naar de juiste oorzaak. In dit deel ligt een 'verbindingswandelroute' maar deze wordt tijdens het broedseizoen afgesloten, verstoring door de recreatie is niet de beperkende factor, mogelijk moet verstoring door begrazing verder onderzocht worden. Opvallend was de aanwezigheid van een koppel ter hoogte van parking zuid dewelke druk bezocht wordt. Een positief verband tussen de aanwezigheid van de nachtzwaluw en de uitgevoerde beheerswerken (zijnde kappen van opslag en verwijderen van strooisellaag) is niet uitgesloten.

5.2.6. VOG5:

	Opp.	2003	2007
VOG5	204 ha	4	5

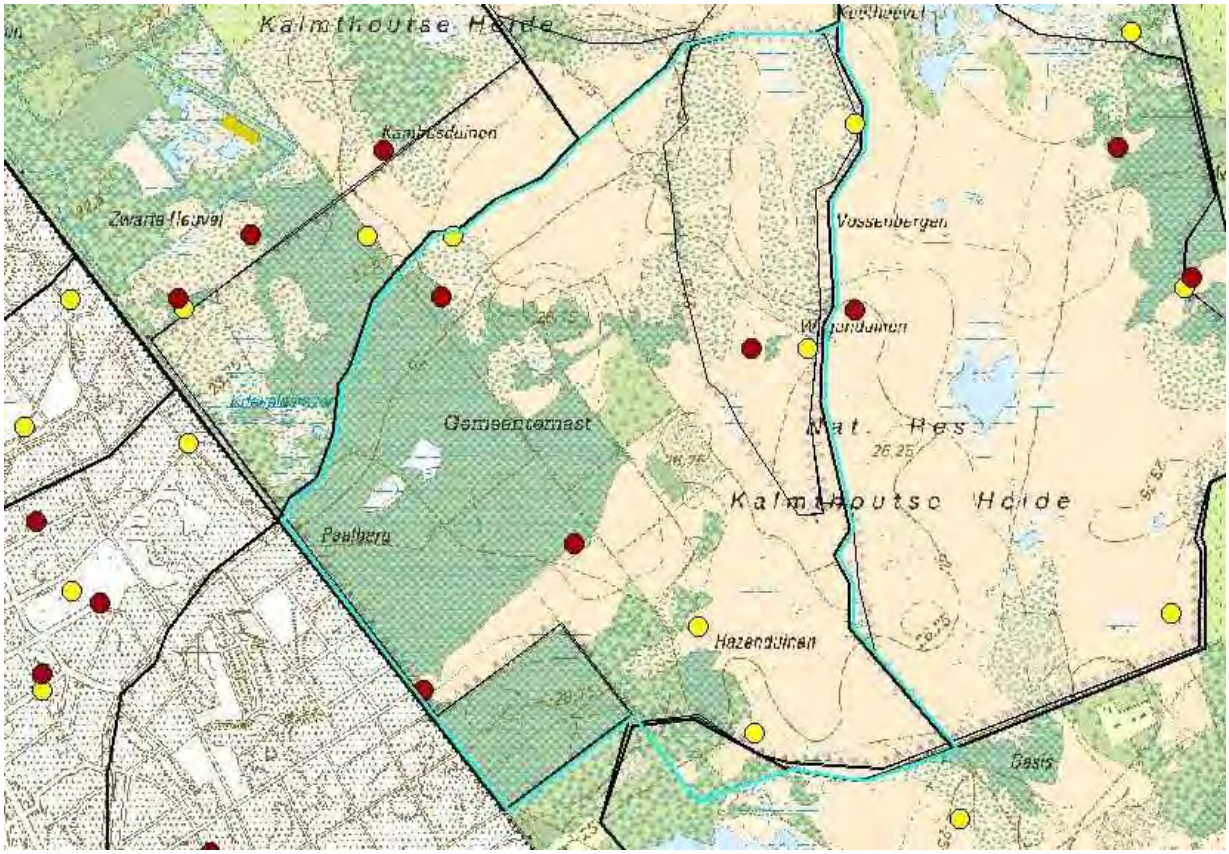

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 40,8 ha.
Gevoerde beheer: Integrale jaarrondbegrazing in 2007.
Een toename van 4 naar 5 zangposten, waarbij opvalt dat er een verschuiving is van de bosrand van het open gedeelte heide naar het licht beboste gebied ter hoogte van de Hazenduinen. Vermeldenswaardig hierbij is dat het deel waar nu twee broedgevallen aanwezig zijn, bestaat uit een bosgedeelte waar in 2000 dunningen werden uitgevoerd om een overgang te creëren tussen het gesloten bos en de open heide. Blijkbaar heeft deze dunning resultaat opgeleverd.
De bezetting van deze twee nieuwe territoria heeft niet echt geleid tot een grote toename, maar eerder tot een verschuiving. Mogelijk is de verschuiving ook te wijten aan het feit dat in de winter en voorjaar van 2006-2007 een kudde schapen en geiten in dit gebied aanwezig was. De schapen en geiten waren vooral te vinden in het westelijk deel van het telgebied, daar waar voorheen twee territoria aanwezig waren en niet meer in 2007 ondanks het feit dat het gebied er ogenschijnlijk hetzelfde uit zag.

5.2.7. VOG6:

	Opp.	2003	2007
VOG6	185 ha	1	2

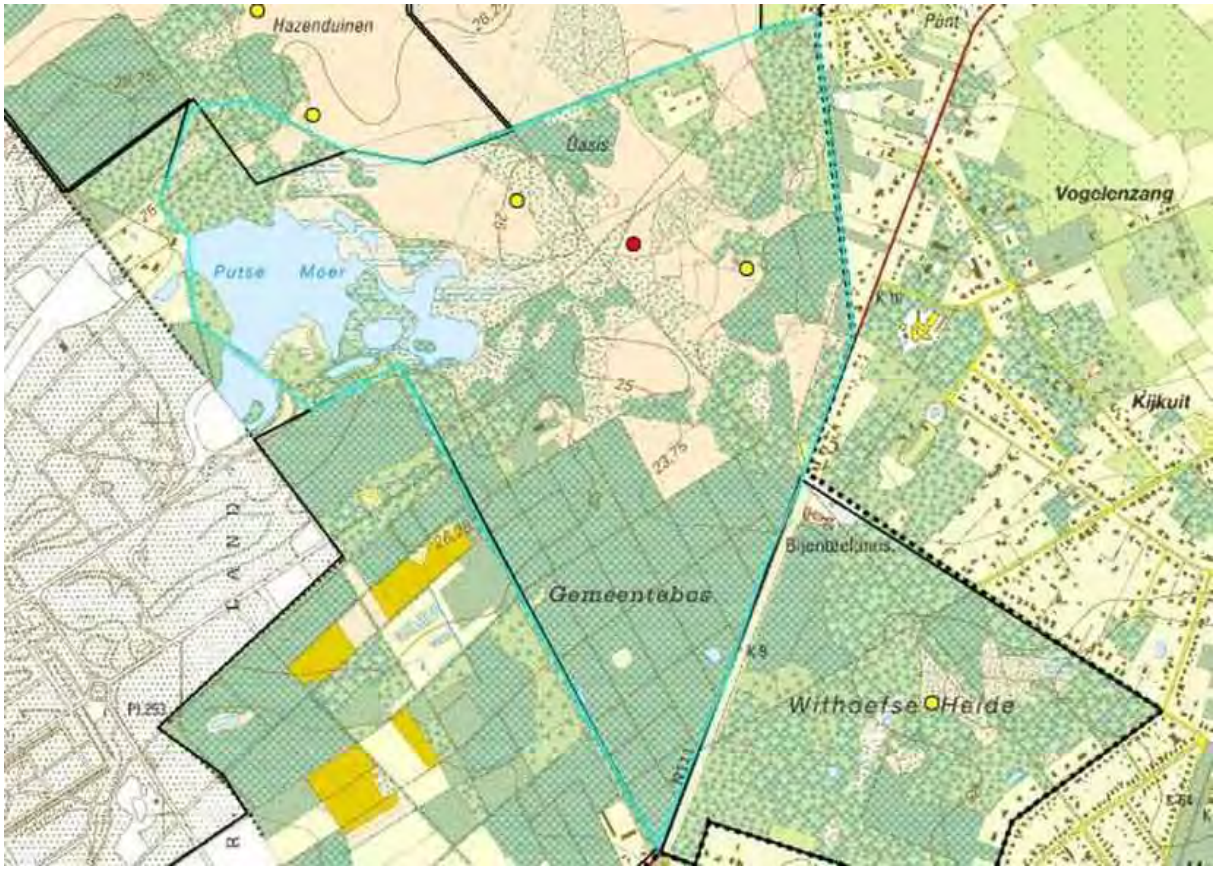

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 92,5 ha.
Gevoerde beheer: In 2005 werd een dunning uitgevoerd in een deel van het gemeentebos en werd de schaapsstal afgebroken. Er werden grote delen afgeplagd langs de Putse Moer, langs de venranden in het gemeentebos en op het terrein van de voormalige schaapsstal. Bijkomend werden enkele kleine handmatige plagwerken uitgevoerd tussen enkele duintopjes.
Toename van 1 naar 2 broedkoppels. Toch kon, gezien de recente werken, een grotere toename verwacht worden. De hoeveelheid geschikt biotoop (vooral met name in en rond de 'oude schaapsstal') is enorm in oppervlakte toegenomen. Vooral de recreatiedruk is hier de beperkende factor. Niet alleen de hoeveelheid recreanten, ook manier van recreëren heeft een negatieve impact. Buiten het rustgebied (begrazingsraster) is het immers toegestaan om te wandelen, fietsen,… op alle aanwezige paden, ook niet-bewegwijzerde paden. Dit in tegenstelling met het rustgebied waar enkel wandelen toegestaan is op de bewegwijzerde paden.
Algemeen: De dichtheid met 1 zangpost / 92,5 ha, ligt ver onder het gemiddelde. De recreatiedruk is zeker een beperkende factor, aangezien er heel wat meer geschikte biotopen aanwezig zijn.

5.2.8. VOG7:

	Opp.	2003	2007
VOG7	72 ha	0	1

Rood = aanwezigheid 2003 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 72 ha.
Gevoerd beheer: Boomopslag verwijderen bij te sterke verbossing van de heide. Volgens de ingekomen gegevens werd er in periode 2003-2007 geen opslag verwijderd. Bestrijding van Amerikaanse vogelkers.
Ook hier dezelfde opmerking als in VOG6. Voor het eerst een zangpost op de Withoefse heide wat eerder verwonderlijk is gezien de hoge recreatiedruk.
Maar ook hier weer ligt de dichtheid met 1 zangpost per 72 ha onder het gemiddelde. Ook hier moet de oorzaak gezocht worden in de hoge recreatiedruk. Het gebied is zeker geschikt voor meerdere broedparen.

5.2.9. VOG8:

	Opp.	2002	2007
VOG8	293 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.
Het is aan te nemen dat in de goede biotopen er toch nog nachtzwaluwen aanwezig zijn.

5.2.10. VOG9:

	Opp.	2002	2007
VOG9	153 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.2.11. VOG10:

	Opp.	2002	2007
VOG10	119 ha	4	5

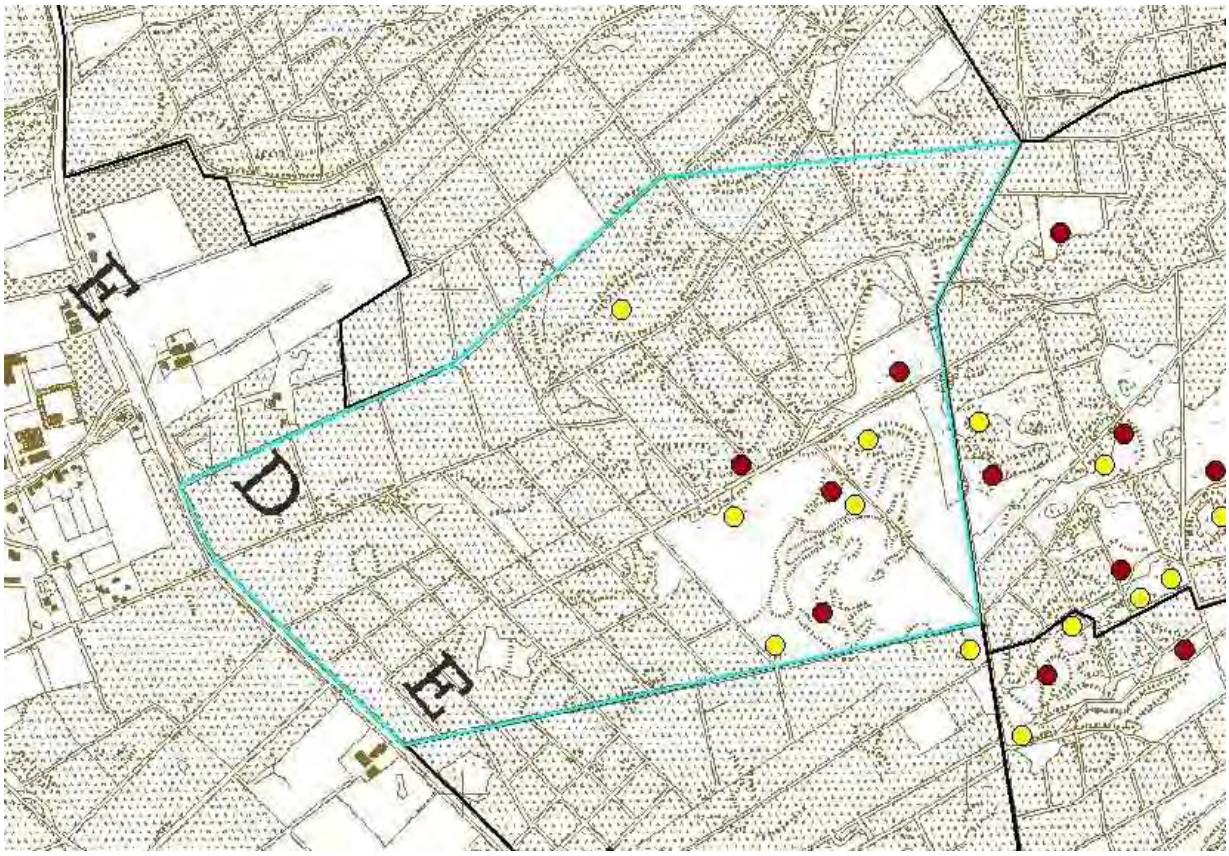

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 23,8 ha.
Gevoerde beheer: sterke dunningen in het bosgebied werden uitgevoerd in 2005. Ook de Amerikaanse vogelkers werd bestreden. In het open heidegebied werden in 2001 plagwerken uitgevoerd en wordt de boomopslag handmatig bestreden.

Toename van 4 naar 5 zangposten. De toename in het bosgebied kan toegeschreven worden aan de dunningen en de kleinschalige groepenkap die plaats gevonden heeft. Hiervan weet de nachtzwaluw blijkbaar te profiteren.
Op de open heide wordt een zeer hoge dichtheid aan nachtzwaluw gemeten. De aantallen blijven hier constant en vertonen enkel verschuivingen.

5.2.12. VOG11:

	Opp.	2002	2007
VOG11	82 ha	9	8

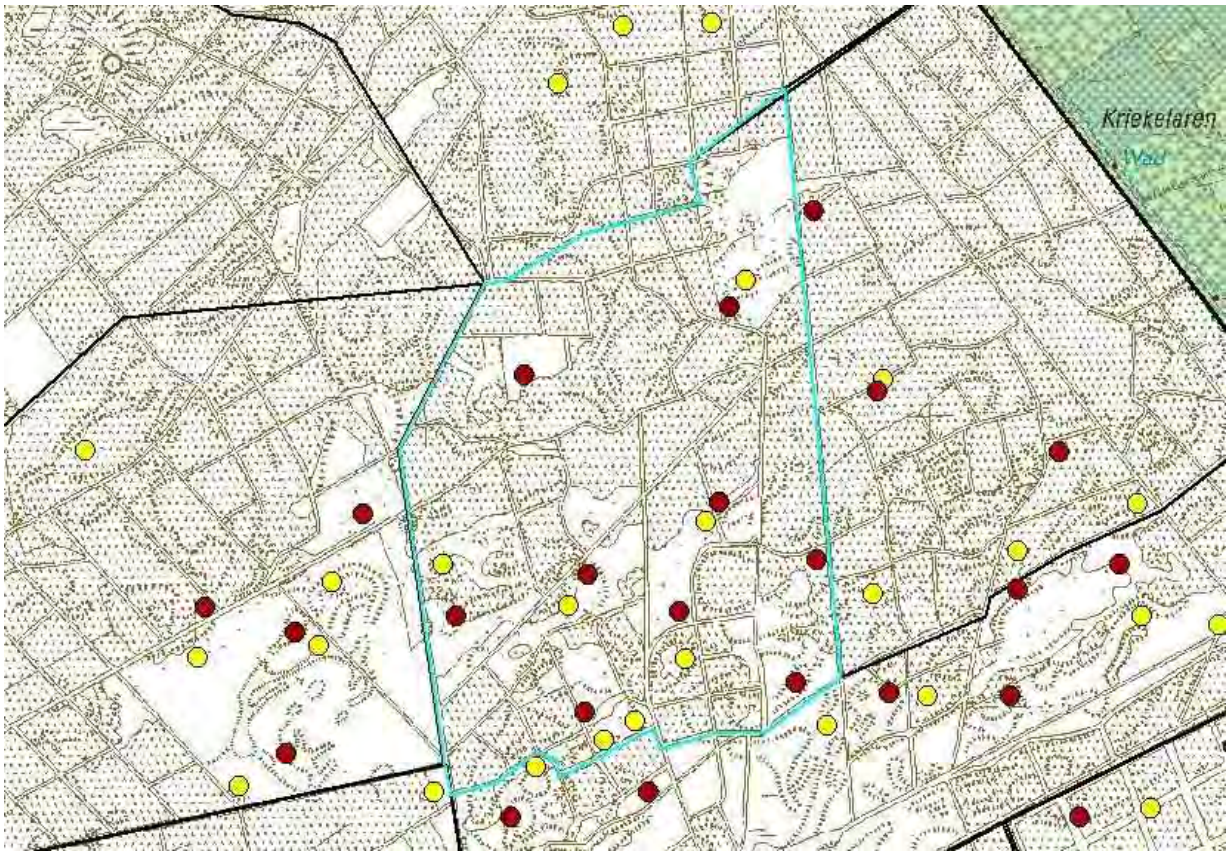

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 10,2 ha.
Gevoerde beheer: Vooral met name in het zuiden werden dunningskappen uitgevoerd. Tevens zijn er hier ook heel wat vergraste percelen geplagd en werden enkele percelen bos volledig gekapt om open verbindingen te maken tussen het open heidegebied in de aanliggende telgebieden. Verbossing van de heide wordt handmatig tegengegaan.

Een afname van 9 naar 8 zangposten, ondanks de hierboven opgesomde maatregelen (openkappen verboste heidevelden, plaggen,…). Maar de dichtheid met 1 zangpost per 10,2 ha blijft bijzonder hoog. Mogelijk is hiermee de maximumgrens bereikt in dit telgebied.

5.2.13. VOG12:

	Opp.	2002	2007
VOG12	79 ha	3	4

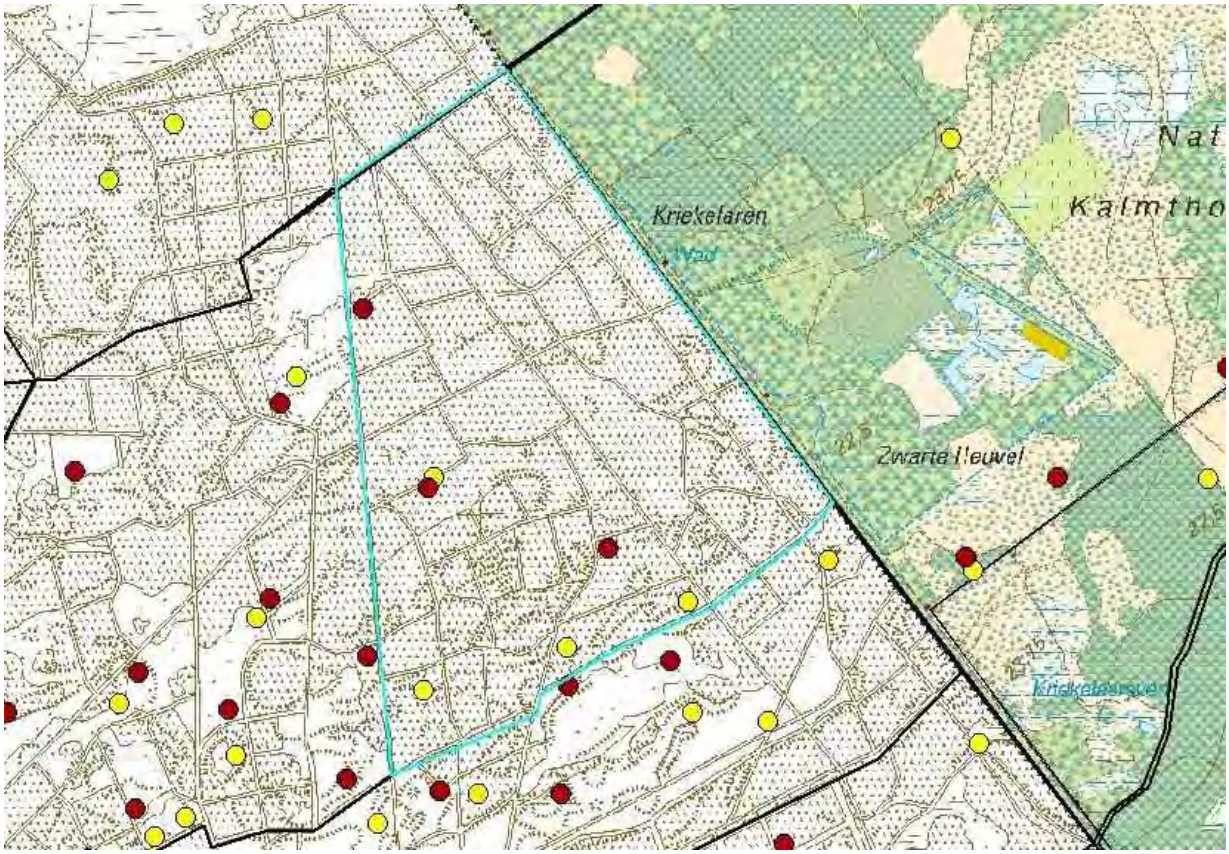

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 19,7 ha.
Gevoerde beheer: Het noordelijk beboste deel werd in 2005 gedund. In het zuidelijk deel (waar de toename zich situeert) heeft gesloten bos plaats gemaakt voor een boomheidelandschap.

Toename van 3 naar 4 zangposten. Ook hier heeft een verschuiving plaats gevonden van Noord naar Zuid. De nachtzwaluwen houden zich nu op in de sterk gedunde bosrand waar tevens ook enkele stapels gemaakt zijn met wortelstobben afkomstig van het herstel van het open zand. Hieruit blijkt dat de aanwezigheid van open zand in combinatie met een bosrand en schuilmogelijkheid door aanwezigheid van hopen ‘dood hout’ een ideaal broedbiotoop vormt voor deze soort.

5.2.14. VOG13:

	Opp.	2002	2007
VOG13	92 ha	8	8

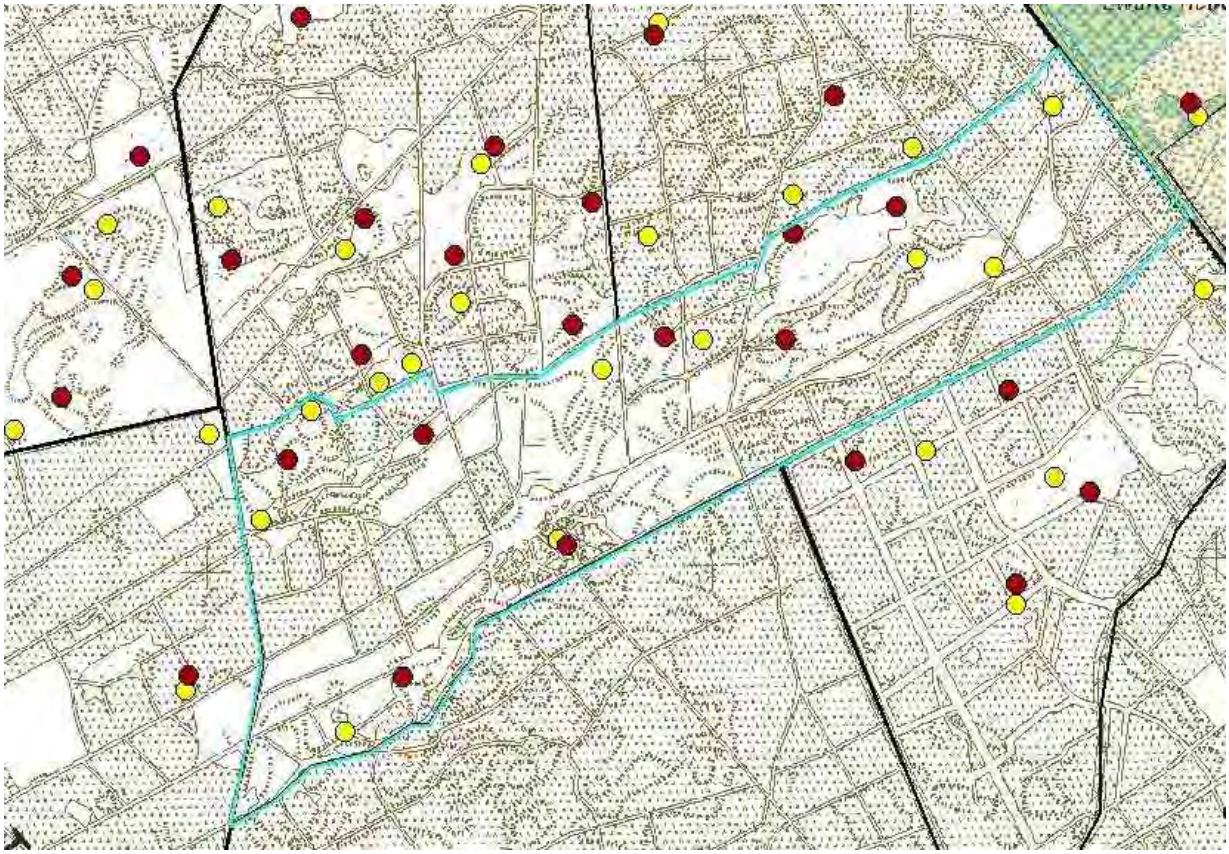

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 11,5 ha.
Gevoerde beheer: Vooral in het westelijke deel werden in 2004 dunningen uitgevoerd in de aanwezige bosbestanden. In het oostelijk deel, tegen de grens werden jonge opstanden gekapt en afgeplagd in 2005. De beboste heide werd op sommige plekken vrijgesteld van boomopslag en begin 2007 werd de zandvlakte vergroot tot 5 ha in het kader van het Life-project.

Status quo van de aantallen. Ook hier worden zeer hoge dichtheden bereikt. Opvallend daarbij is dat deze 'nieuwe percelen in het oosten' vrijwel onmiddellijk ingenomen worden en er bijgevolg verschuivingen optreden.

5.2.15. VOG14:

	Opp.	2002	2007
VOG14	67 ha	4	4

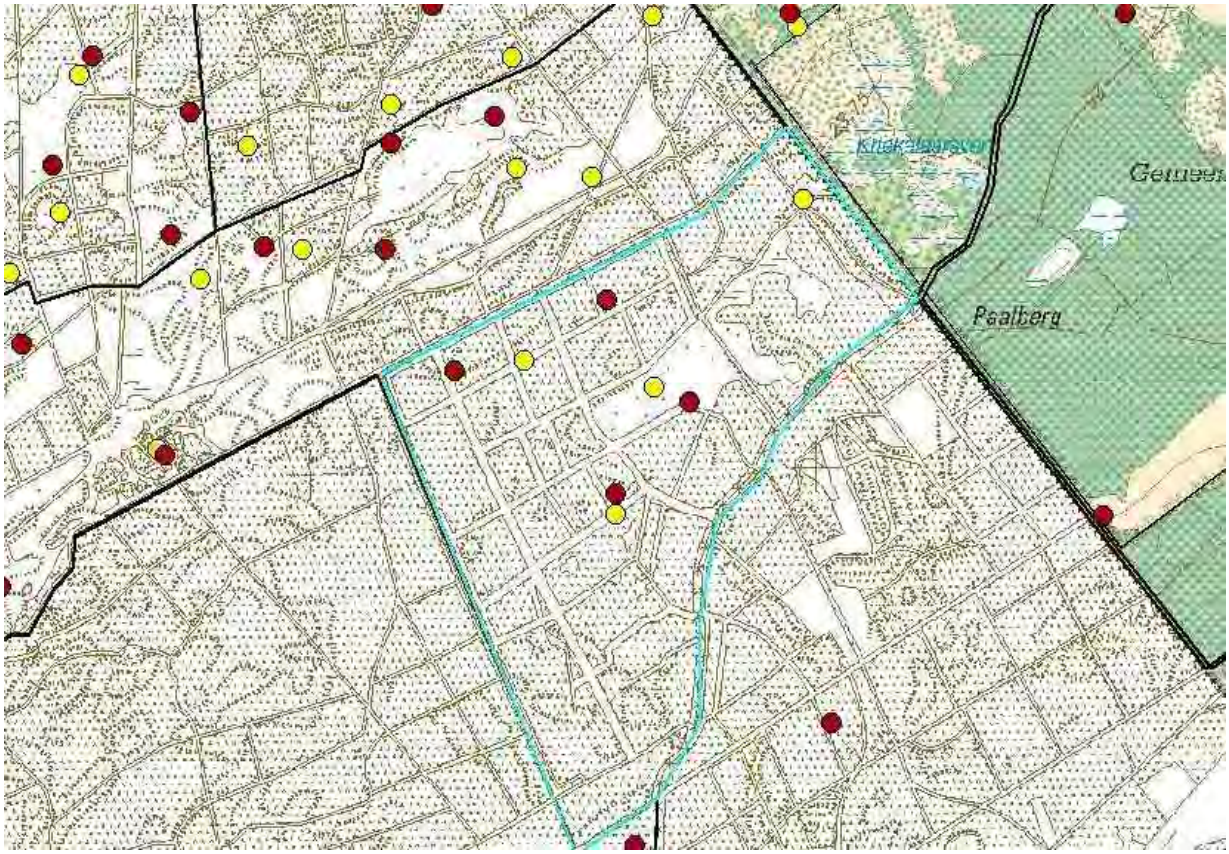

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 16,7 ha
Gevoerde beheer: tot 2007 geen.

Status quo van de aantallen. Ondanks het feit dat er in dit deel, dat tot 2006 in privé-handen was, nooit beheerd is in functie van de nachtzwaluw, is het toch opvallend te melden dat er nog hoge dichtheden gehaald worden. Wel valt op dat de voorkeur van de nachtzwaluw uitgaat naar de nog schaars aanwezige ‘open gebieden’.

Beheer dringt zich op omdat grote delen overwoekerd raken door Amerikaanse vogelkers, de open heidegebieden en brede brandgangen dreigen dicht te groeien. Momenteel is dit terrein volledig in handen van Natuurmonumenten en wordt dit ingericht mede dankzij financiële steun vanuit het Life-fonds.

5.2.16. VOG15:

	Opp.	2002	2007
VOG15	40 ha	2	1

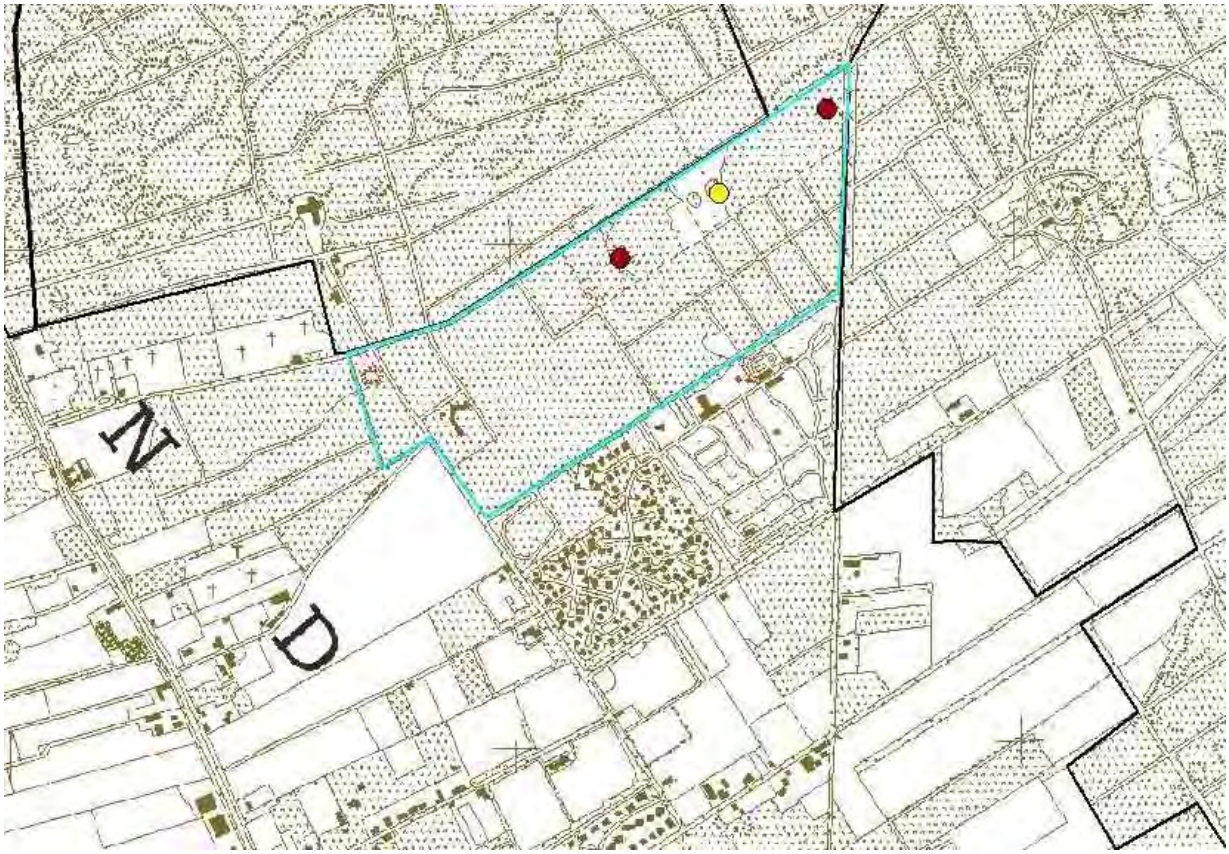

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 40 ha.
Gevoerd beheer: tot 2007 geen.

Sterke afname: halvering. Niet verwonderlijk als men ziet hoe dit gebied de laatste 5-10 jaar volledig dichtgegroeid is. Voorheen waren er nog heel wat kleinere open heideterreintjes aanwezig, momenteel beslaat het open deel nog slechts een fractie van dit telgebied. De open terreinen zijn stilaan ingenomen door spontane opslag van dennen en Amerikaanse vogelkers. Deze laatste heeft zich de laatste jaren sterk uitgebreid in dit telgebied.

5.2.17. VOG16:

	Opp.	2002	2007
VOG16	128 ha	0	0

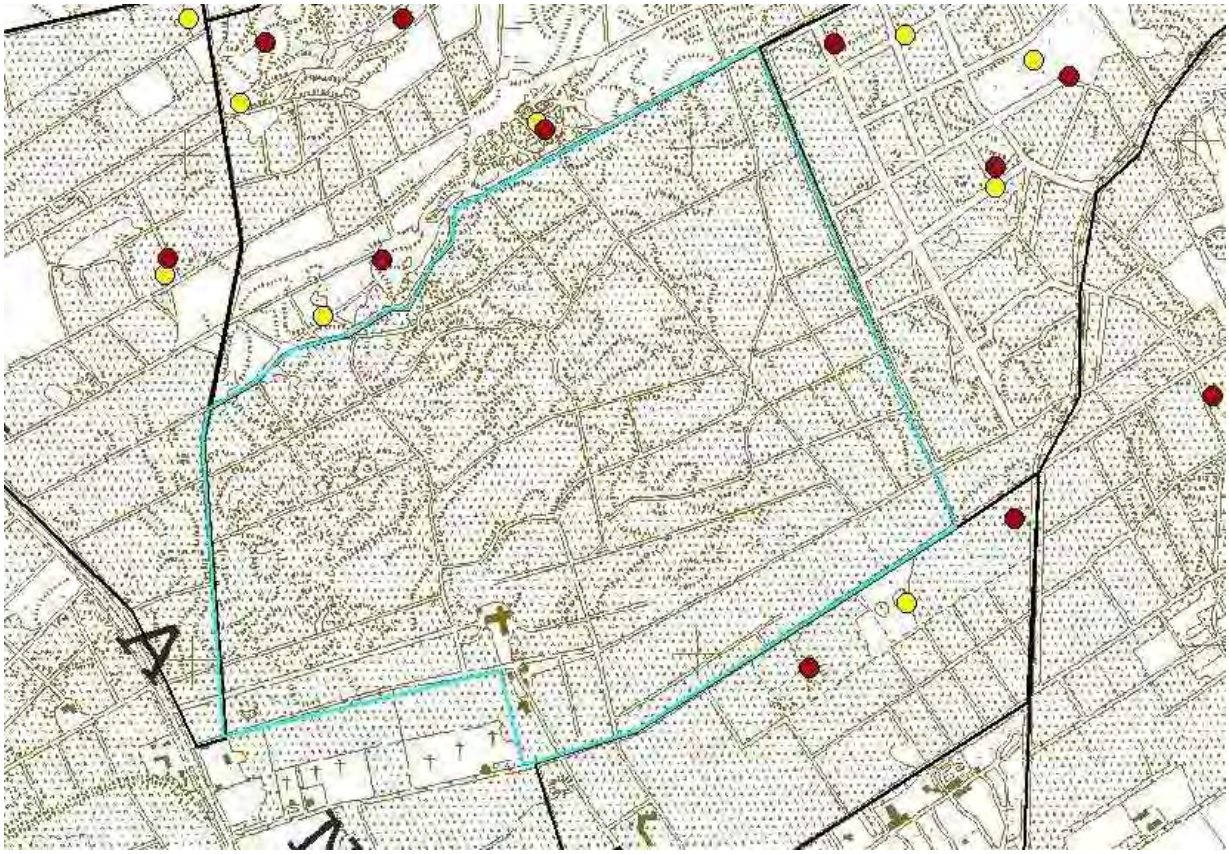

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 0 zangposten
Gevoerd beheer: Dunningen in functie van houtopbrengst door privé-eigenaar.
Amerikaanse vogelkers wordt bestreden met uitzondering van het privé-gedeelte tussen de bebouwing en de Putseweg.

Momenteel blijkt dit gebied niet geschikt voor nachtzwaluw, het bestaat dan ook uitsluitend uit gesloten bosbestanden zonder open heide terreinen of stukken open zand,… Ook de bosranden die geschikt zijn, liggen net buiten dit telgebied.

5.2.18. VOG17:

	Opp.	2002	2007
VOG17	84 ha	1	2

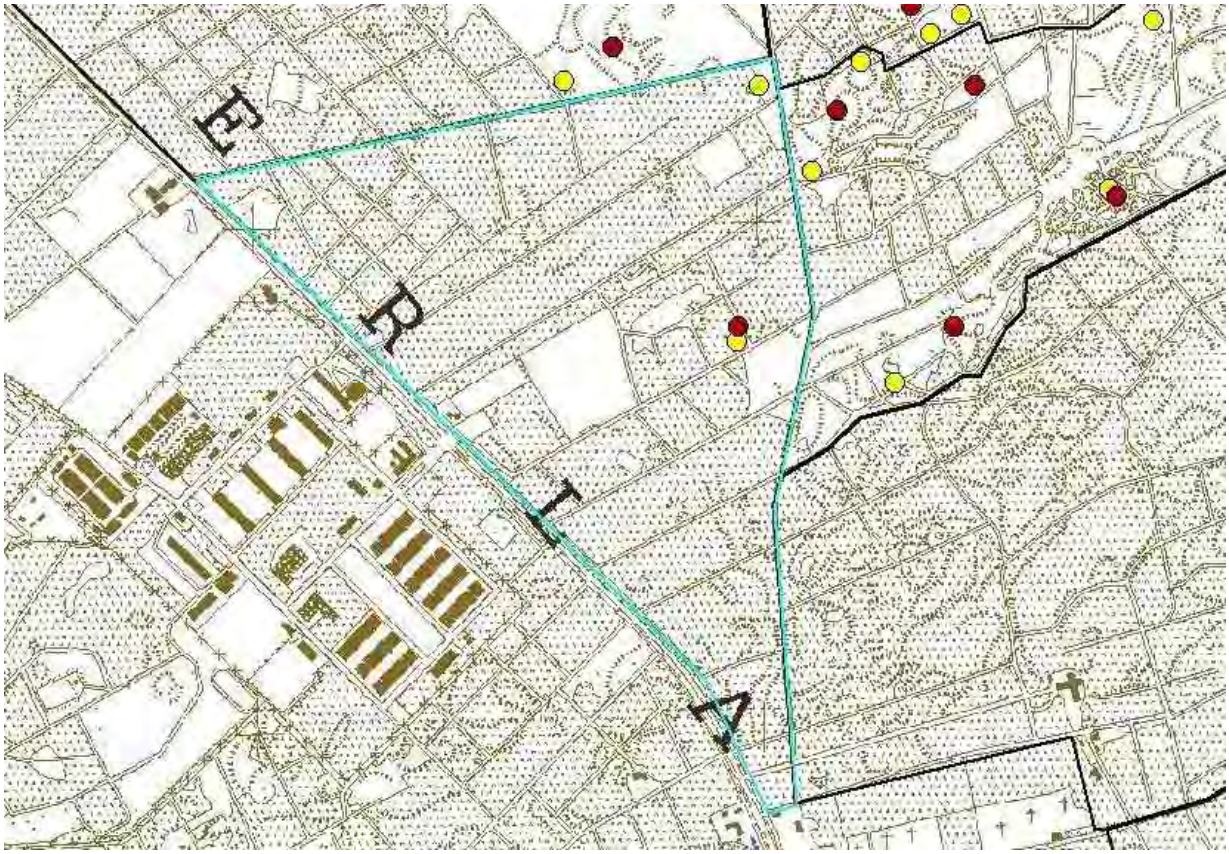

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 42 ha.
Gevoerd beheer: De vergrassing werd bestreden door op twee locaties kleinschalig te plaggen. Op enkele percelen werd de Amerikaanse vogelkers bestreden, maar hij blijft op privé-percelen dominant aanwezig.

Kleine toename van 1 naar 2 zangposten. Ook hier geldt hetzelfde als in VOG 16. Het telgebied bestaat hoofdzakelijk uit bos. De terreinen die open zijn, bestaan hoofdzakelijk uit ‘vroegere’ landbouwpercelen die momenteel niet geschikt zijn als broedgebied.

5.2.19. VOG18:

	Opp.	2002	2007
VOG18	170 ha	0	3

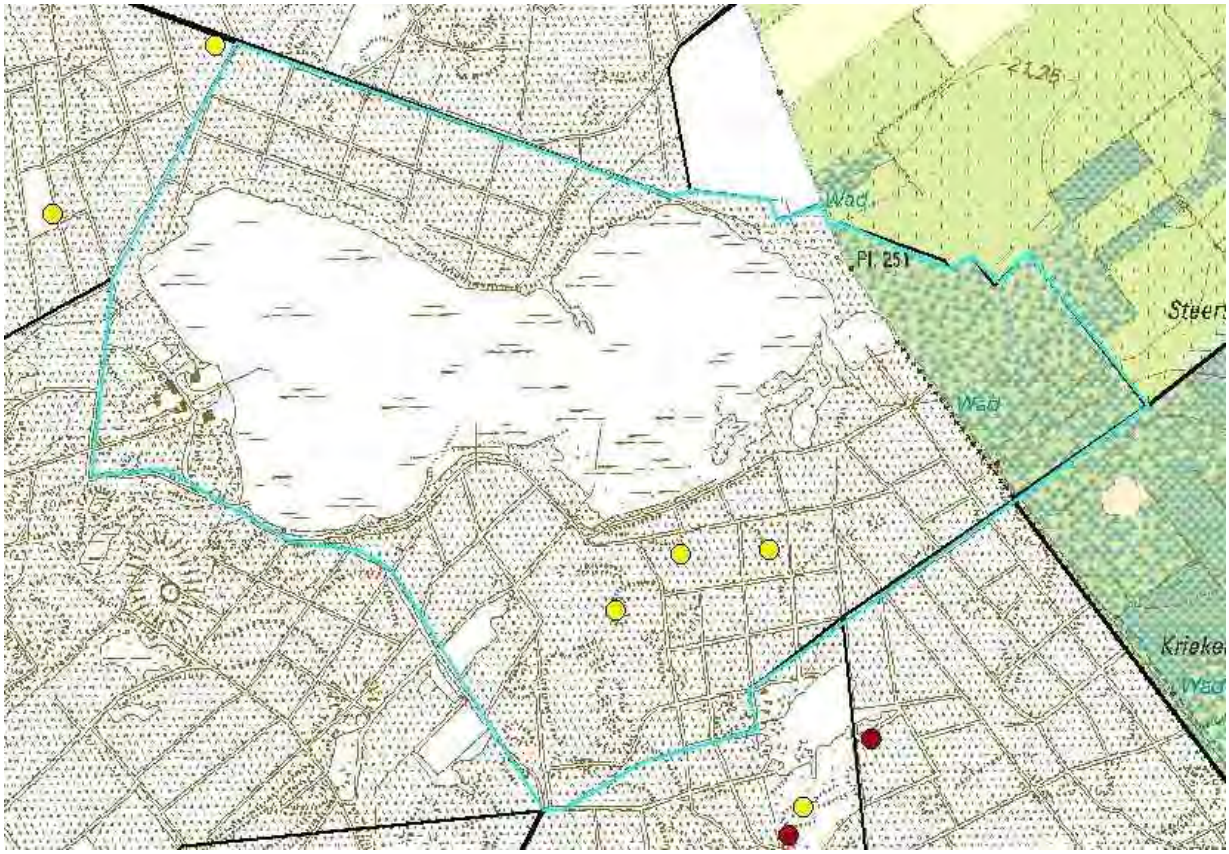

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 56,6 ha.
Gevoerde beheer: Sterke dunningen met groepenkap en bestrijding van de Amerikaanse vogelkers in het ganse telgebied.

Totale afwezigheid in 2002 en 3 broedgevallen in 2007. De oorzaak moet gezocht worden in de sterke dunningen die uitgevoerd zijn in de tussenperiode. In bijlage 6.5. vindt u een detail van satellietbeelden waarop duidelijk te zien is hoe deze dunningen een positieve invloed gehad hebben op de aanwezigheid van de nachtzwaluw.

5.2.20. VOG19:

	Opp.	2002	2007
VOG19	145 ha	0	0

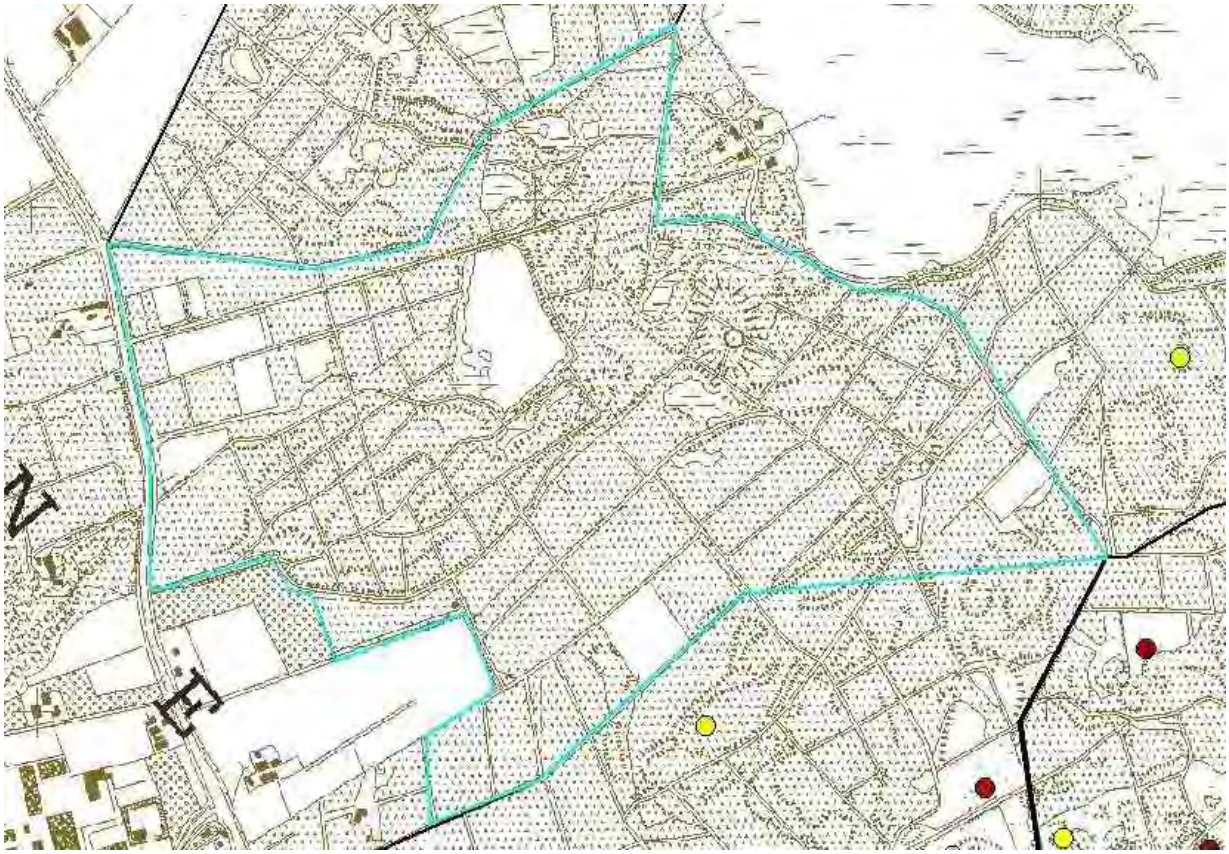

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 0 zangposten.
Gevoerde beheer: Enkel in het zuidenwesten van dit telgebied (eigendom Vereniging natuurmonumenten) werden tot 2007 dunningen uitgevoerd. De Amerikaanse vogelkers werd in het ganse gebied bestreden en is nagenoeg verdwenen, nazorg zal nog nodig blijven.

Totale afwezigheid zowel in 2002 als in 2007. De aanwezige open terreinen in dit telgebied bestaan uit voornamelijk akkerpercelen en het Zwaluwmoer. Beide zijn ongeschikt als broedgebied.

5.2.21. VOG20:

	Opp.	2002	2007
VOG20	116 ha	0	2

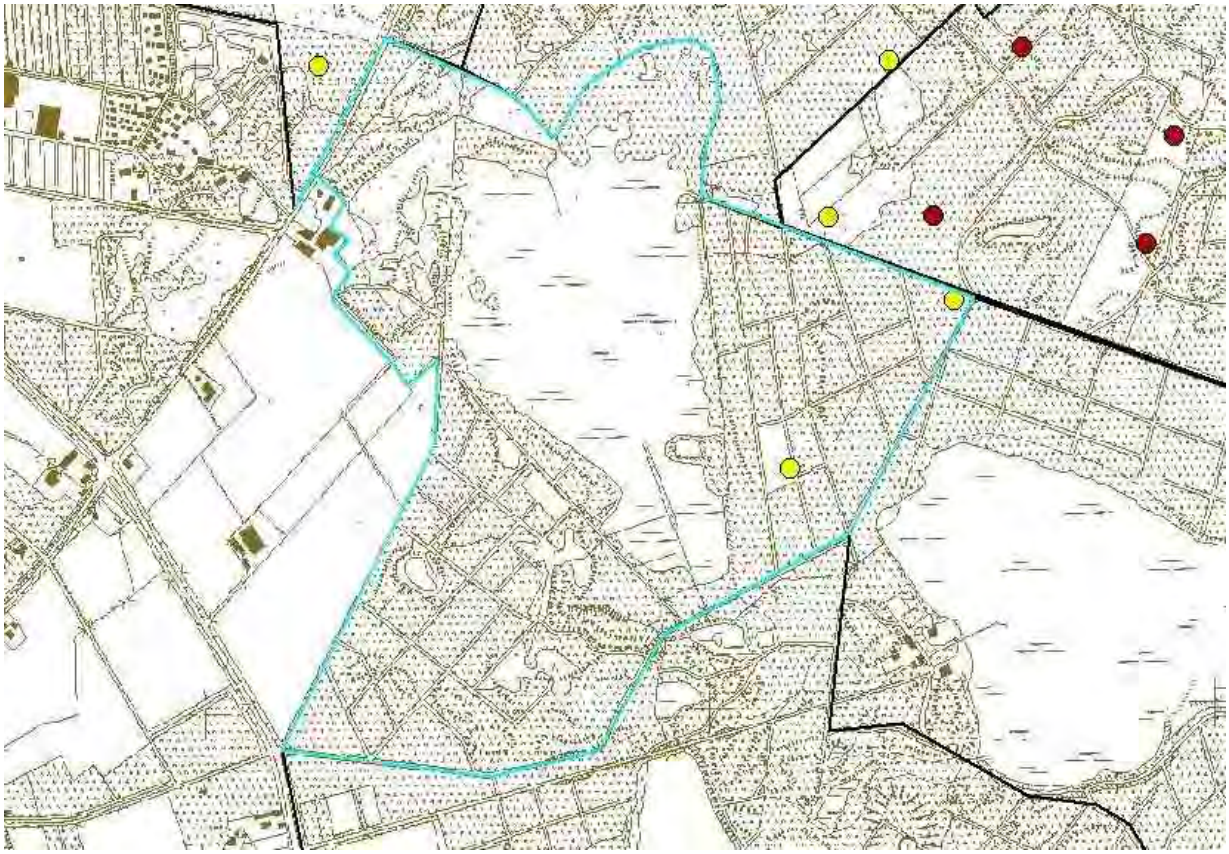

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 58 ha.
Gevoerd beheer: In 2003 werd door Staatsbosbeheer de ecologische verbinding tussen de Groote en de Kleine Meer aangelegd. Eén van de beoogde doelsoorten was de nachtzwaluw. Hiertoe werd 25 ha bos gekapt, waarvan 8,5 ha geplagd werd. Bijkomend werden in het aangrenzend bosgebied door de vereniging Natuurmonumenten dunningen in de bosbestanden uitgevoerd.

Afwezig in 2002 en met 2 zangposten aanwezig in 2007.
Een groot deel van dit telgebied met name het bosgebied en de Kleine Meer is niet geschikt als broedgebied. Ook in 2002 was het gebied tussen beide 'meren' niet geschikt; 'dicht bosbestand'. De toename is te danken aan de inrichting van het gebied tussen de Groote en de Kleine Meer. Het kappen van het bosgedeelte tussen beide 'meren' en het plaggen van 8,5 ha van de kapvlakte ten behoeve van herstel van heide, heeft ertoe geleid dat er een nachtzwaluwbiotoop gecreëerd is.
Beperkende factor momenteel kan de aanwezige recreatie zijn: het gebied wordt doorsneden door een openbare weg dewelke af en toe gebruikt wordt door gemotoriseerd verkeer, maar tegelijkertijd ook frequent gebruikt wordt door ruiters.

5.2.22. VOG21:

	Opp.	2002	2007
VOG21	111 ha	0	3

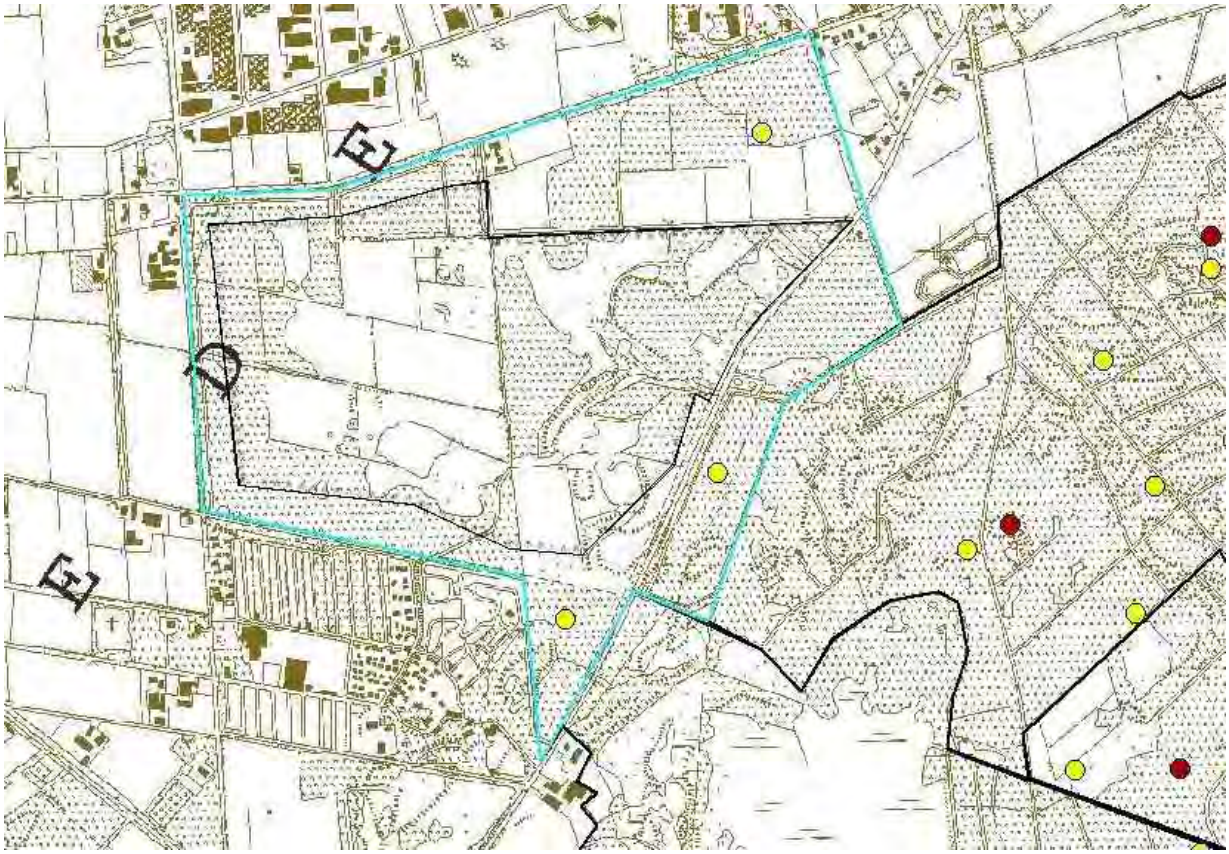

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 37 ha.
Gevoerd beheer: jaarrondbegrazing binnen het raster. Bijkomend werden in winter 2005-2006 verschillende dunningen uitgevoerd en ecologische verbindingen gemaakt.

Ook een nieuwkomer in dit deel met 3 zangposten, waarbij het duidelijk is dat het gevoerde beheer de reden van vooruitgang is. In 2005-2006 heeft de beheerder bos gekapt om ecologische verbindingen te creëren tussen Kortenhoeff en de Kleine Meer. Net deze opengekapte percelen werden door de nachtzwaluw ingenomen. Opvallend hierbij is ook dat de nachtzwaluw het begrazingsblok mijdt, ondanks dat er in het begraasde deel ogenschijnlijk zeker ‘geschikte’ biotopen aanwezig zijn (mon.med. dhr. Ray Teixeira). Wel dient hierbij opgemerkt dat het begraasde deel ook enkele wandelroutes kent en mogelijk de recreatie in combinatie met de aanwezigheid van grazers voor te veel verstoring zorgt voor grondbroeders als de nachtzwaluw.

5.2.23. VOG22:

	Opp.	2002	2007
VOG22	107 ha	3	8

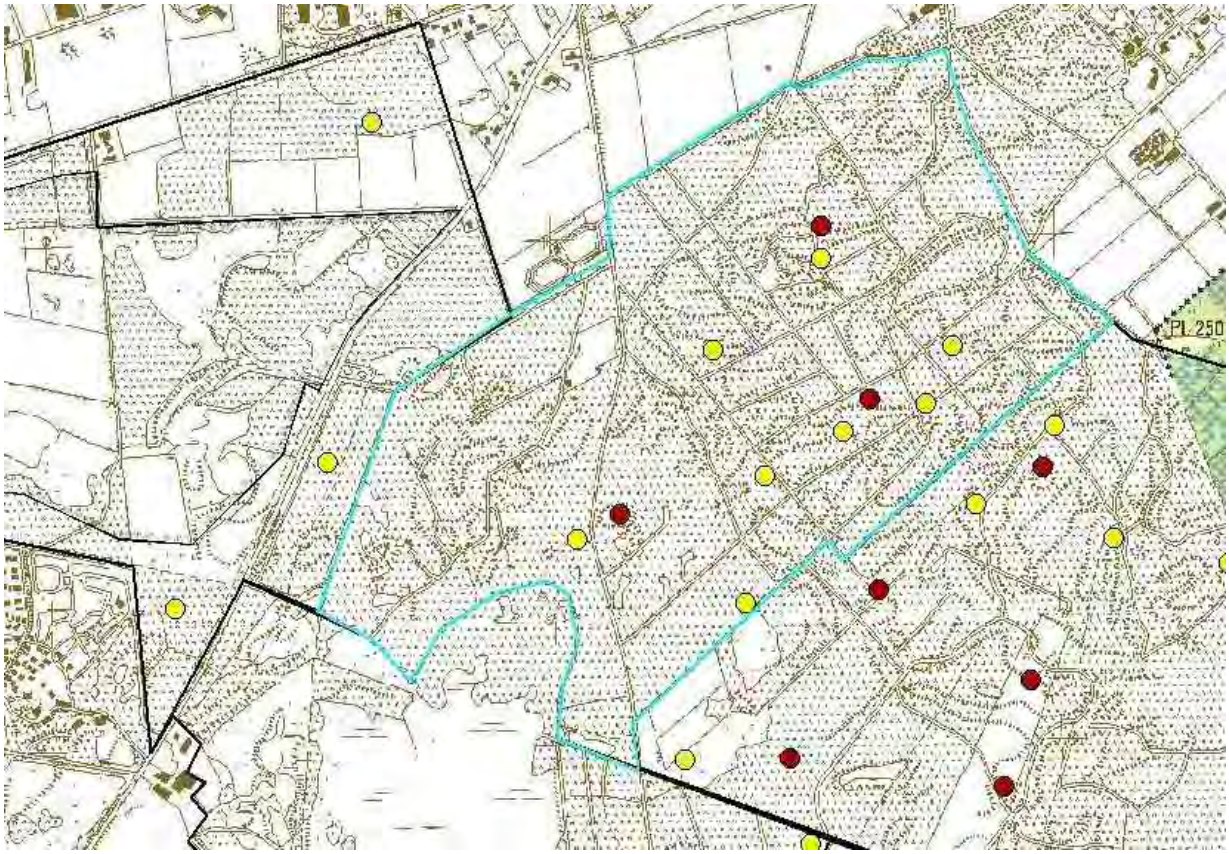

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 13,3 ha.
Gevoerde beheer: Bij de particuliere eigenaren beperkte het beheer zich tot bestrijding van de Amerikaanse vogelkers. In de percelen eigendom van Staatsbosbeheer werden in 2003 grote dunningen uitgevoerd.

Toename van 3 naar 8 zangposten. De laatste jaren werden in dit gebied heel wat dunningen met groepenkap uitgevoerd waarvan de nachtzwaluw blijkbaar heeft geprofiteerd. Dit ondanks de toegenomen recreatiedruk. In 2006 werden de ruiterroutes fors uitgebreid in dit gebied. Door de onmiddellijke aanwezigheid van de Manége De Wolf, wordt het gebied zeer frequent bezocht door ruiters. Bovendien bezoeken heel wat recreanten wandelroute ‘vos’ en worden heel wat paden gebruikt door mountainbikers. De toegenomen recreatie is hier geen beperkende factor.

5.2.24. VOG23:

	Opp.	2002	2007
VOG23	138 ha	6	5

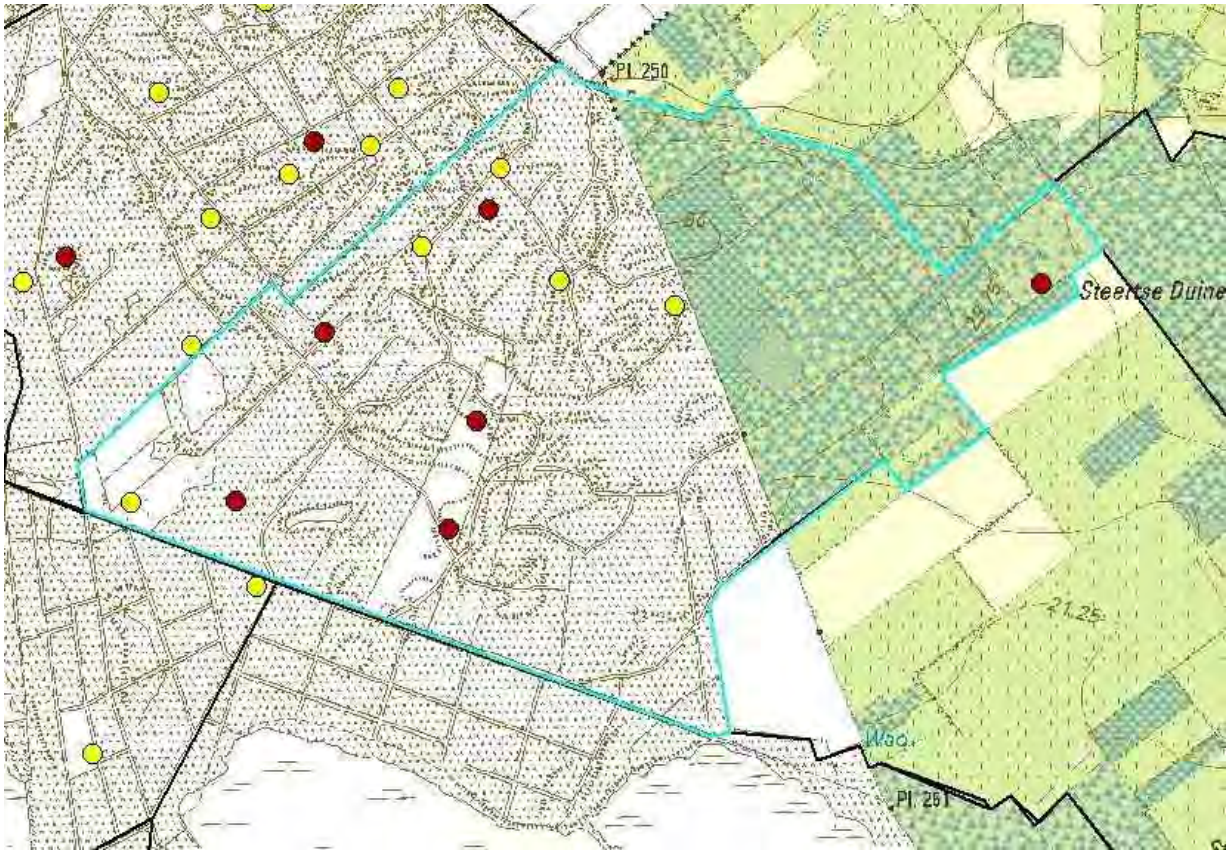

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 27,6 ha.
Gevoerd beheer: Bij de particuliere eigenaren beperkte het beheer zich tot bestrijding van de Amerikaanse vogelkers. In de percelen eigendom van Staatsbosbeheer werden in 2003 grote dunningen uitgevoerd.

Een afname in het gebied met 1 broedpaar, opvallend is de verschuiving van Zuid naar Noord. Gaan we kijken naar het gevoerde beheer dan zien we dat het zuiden van het telgebied vooral bestaat uit particuliere eigendommen. Een deel van de, op deze kaart nog, open gebieden werden een vijftiental jaren geleden beplant met zwarte den. Inmiddels zijn deze bestanden te hoog geworden en minder geschikt als broedgebied. In het Noorden van het gebied daarentegen werden dunningen en groepenkappen uitgevoerd wat de nachtzwaluw ten goede gekomen is. Het enige broedpaar aan oostelijke zijde is inmiddels verdwenen. In 2003 bestond dit nog uit een vrij open bos, inmiddels is de jonge opslag te hoog geworden.

5.2.26. VOG24

	Opp.	2002	2007
VOG24	123 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.2.26. VOG26

	Opp.	2002	2007
VOG26	74 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.2.26. VOG27

	Opp.	2002	2007
VOG27	72 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.2.26. VOG28

	Opp.	2002	2007
VOG28	123 ha	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.2.25. VOG29:

	Opp.	2002	2007
VOG29	172 ha	4	5

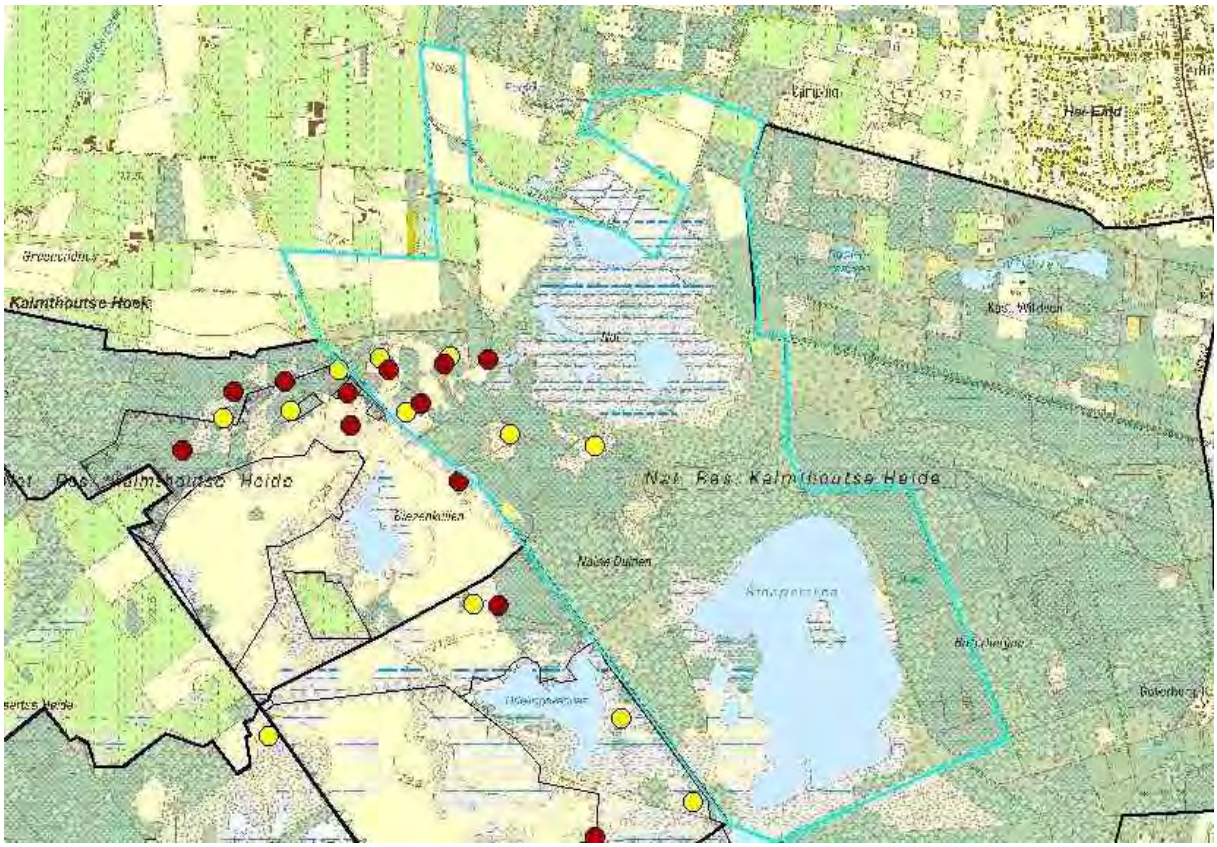

Rood = aanwezigheid 2002 geel = aanwezigheid 2007

Dichtheid: 1 zangpost per 62,2 ha.
Gevoerd beheer: Geen

Gans dit telgebied is in privé-handen. Er wordt/werd nooit gericht beheer gevoerd in functie van de nachtzwaluw. Het is de brand van 1996 die ervoor gezorgd heeft dat er een geschikt biotoop ontstaan is: met name de aanwezigheid van enkele oude bomen die de brand overleefd hebben, in combinatie met de jonge aanplant en de aanwezigheid van open zand, met name de brede brandgangen die jaarlijks gefreesd worden.
Echter het huidige bosbestand wordt jaar na jaar hoger en het ziet er naar uit dat op termijn deze gebieden, zonder gericht beheer, niet meer geschikt gaan zijn voor de nachtzwaluw.

5.2.26. VOG30

	Opp.	2002	2007
VOG30	56	NG	NG

Geen toestemming, niet geteld.

5.3 Analyse van de gegevens:

5.3.1. Trends van de nachtzwaluw:

Belangrijk als we trachten van te vergelijken, is om even te kijken naar de landelijke trends van de nachtzwaluw. Bij SOVON (dhr. H. Sierdsema) en INBO (dhr. G. Vermeersch) werd gevraagd om de gegevens met betrekking tot de landelijke trend van de nachtzwaluw aan te leveren.

Vanuit het INBO kon alleen bevestigd worden dat de trend positief is ten aanzien van de nachtzwaluw, maar gedetailleerde gegevens ontbreken.
Van dhr. H. Sierdsema werd volgende grafiek verkregen ivm de trend van de nachtzwaluw:

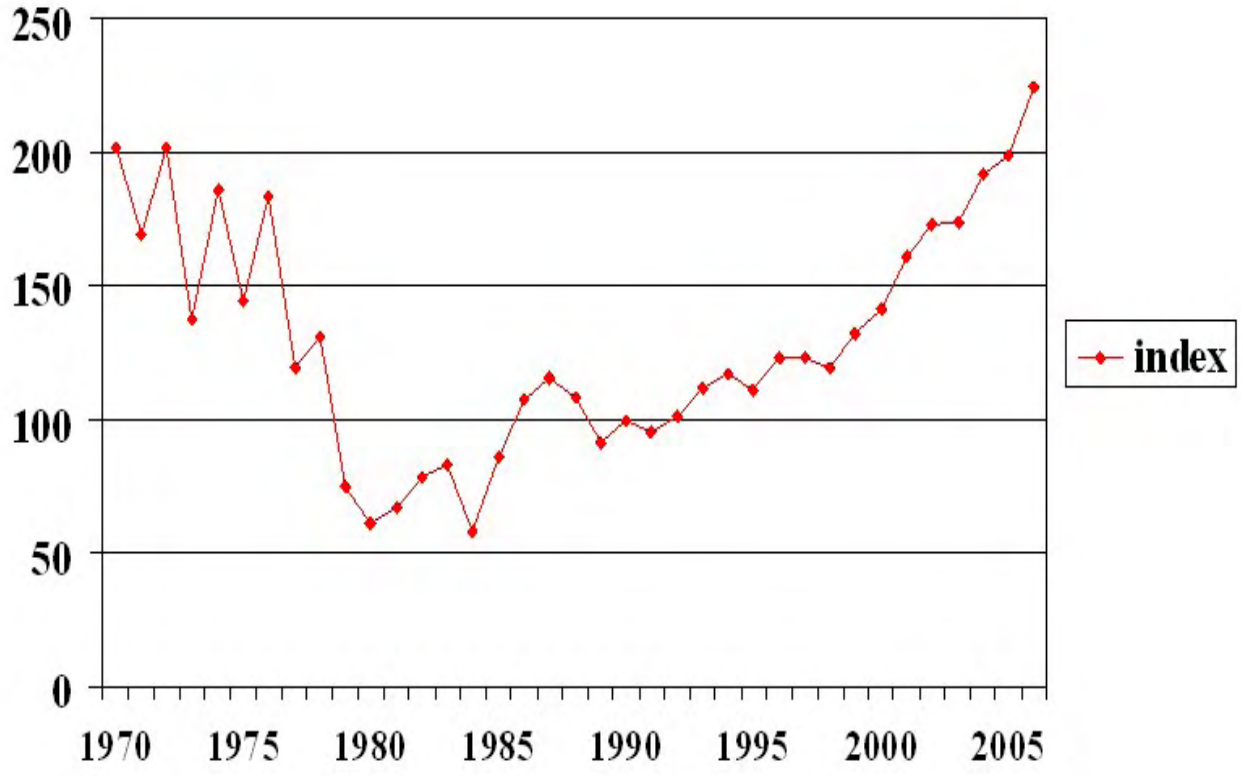

Figuur: 1 Geïndexeerde aantalontwikkeling 1970-2007 in Nederland op basis van tellingen in steekproefhokken, (Bron: Landelijk soortenonderzoek broedvogels SOVON)

Bij een vergelijking tussen de Nederlandse Trend en het Grenspark moeten we vermelden dat we in het Grenspark niet beschikken over langlopende reeksen. In 2002 en 2003 werd de nachtzwaluw nog gebiedsdekkend onderzocht in grote delen van het Grenspark, dit gebeurde opnieuw in 2007. Enkel deze cijfers kunnen dan ook gebruikt worden in een vergelijking.

Vergelijking van de landelijke trend (NL) en de trend in het Grenspark tussen 2003 en 2007.

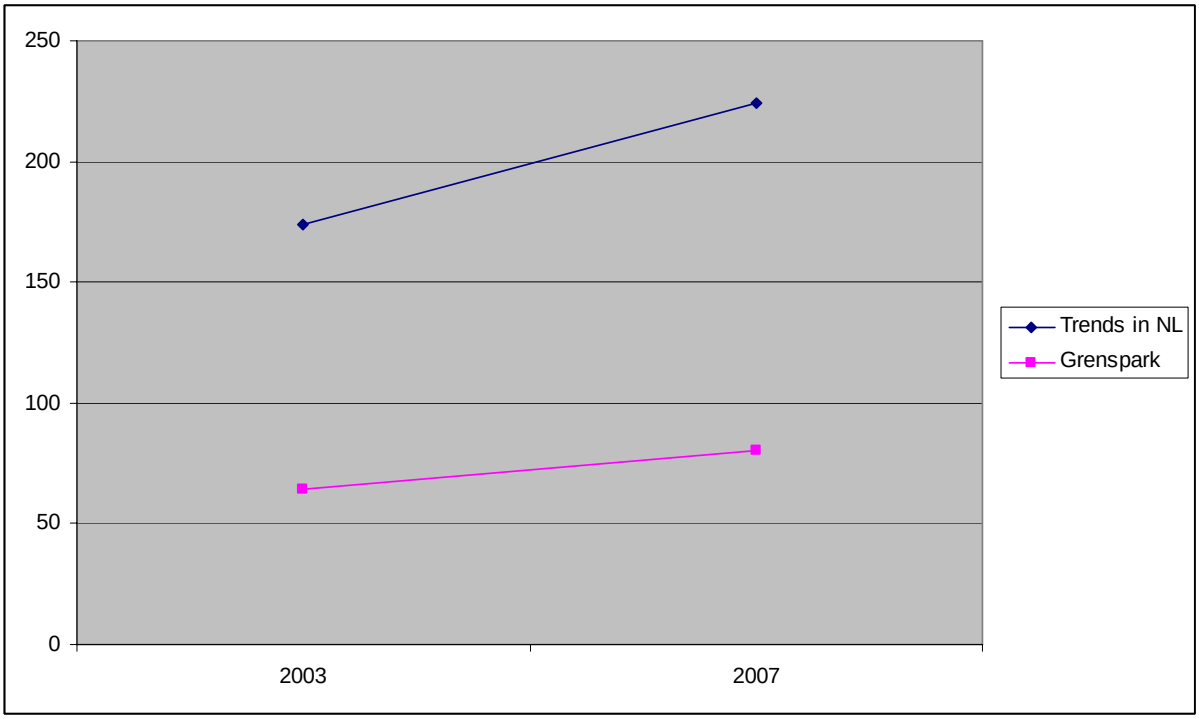

Uit deze grafiek kunnen we afleiden dat de stijging in het Grenspark niet zo snel gaat dan de stijging in de referentiegebieden in Nederland.

5.3.2. Verschillen van dichtheden tussen de telgebieden:

Hoge dichtheden in de bosgebieden in het Noordwestelijk deel van het Grenspark:
Opvallend zijn de relatief hoge dichtheden in de bosgebieden Staartse Duinen en net ten zuiden van de Groote Meer (zie dichthedenkaart bijlage 6.3). Met name het gevoerde bosbeheer (uitvoeren van dunningen in combinatie met groepenkap) heeft heel hier wat bijkomende territoria opgeleverd. Dit laatste blijkt zeer duidelijk uit een vergelijking tussen 2002/2003 en 2007 van de territoria die opgetekend werden in de Staartse Duinen en net ten zuiden van het Groote Meer (zie bijlage 6.6). We kijken in detail naar de grote bosdunningen met aandacht voor groepenkap die werden uitgevoerd aan de Groote Meer, zie ook bijlage 6.5. Uit deze luchtfoto's blijkt duidelijk dat de toename te danken is aan de grootschalige dunningen die plaats gevonden hebben in dat gebied.
Verder kan ook een toename vastgesteld worden in bospercelen of bosranden waar de laatste jaren beheerinspanningen geleverd werden (Kriekelaereduinen, Hazenduinen, …).
Toch mogen we niet te euforisch zijn daar deze beheermaatregelen niet van blijvende aard zijn. Onmiddellijk na het uitvoeren van de dunningen ontstaat namelijk een geschikt biotoop voor de nachtzwaluw, met name weinig begroeide, zanderige terreinen, in combinatie met verspreid staande bomen. Het doel van deze dunningen is echter om het loofhout te bevorderen en het monotone naaldbestand om te vormen tot een gemengd bos. Na verloop van tijd zullen de open delen dan ook ingenomen worden door opslag van berk, lijsterbes, spork en eik, waardoor het geschikte biotoop verdwijnt. Verdere inventarisatie zal in de toekomst moeten uitwijzen of deze toename inderdaad slechts van tijdelijke aard is.

Hoge dichtheden in het open gebied ter hoogte van Kraaienberg en Kriekelaereduinen:
De hoogste dichtheden worden met name bereikt in het westelijke deel (zie bijlage 6.3 dichthedenkaart) ter hoogte van Kraaienberg en Kriekelaereduinen. Opmerkelijk is dat in het oostelijke deel van het Grenspark de dichtheden veel lager liggen, hoewel er toch heel wat ogenschijnlijk geschikte terreinen met voldoende bosranden, verspreid staande bomen, aanwezigheid van open zand, goed ontwikkelde struikheivegetatie,… aanwezig zijn.

Oorzaak, beschreven in o.a. Actieplan voor de nachtzwaluw 2007, gemeente Hechtel-Eksel, Soortbeschermingsplan nachtzwaluw Provincie Noord-Brabant en Nachtzwaluwen in Twente door Ben Hulsebos, zou de factor 'verstoring' kunnen zijn. In het ene rapport wordt onder verstoring enkel'recreatie' verstaan, in andere rapporten wordt ook met de vinger gewezen naar de begrazing als mogelijke factor van 'verstoring'. We gaan hier verder dieper op in.

Gebieden met de laagste dichtheden?
We vertrekken vanuit de telgebieden met de laagste dichtheden en we laten de nulgebieden (gebieden waar geen territoria werden ingetekend met name VOG0, VOG16 en VOG19) buiten beschouwing. De reden waarom we deze drie telgebieden buiten beschouwing laten, is omdat deze gebieden ook niet geschikt zijn als leefgebied voor de nachtzwaluw zoals ook beschreven in de analyse van de resultaten onder punt 5.

De laagste dichtheden vinden we ten zuiden van de brandtoren (VOG6 1/92,5 ha) en op de Withoefse Heide (VOG7 1/72 ha). En dit terwijl het telgebied geschikt is (aanwezigheid open zand, voldoende bosranden, goed ontwikkelde heide,…). Niet toevallig kent dit gebied ook de hoogste recreatiedruk, zoals blijkt uit de recreatiemonitoring uitgevoerd door het Grenspark (K. Haeck, recreatiemonitoring, Grenspark 2003). In beide telgebieden gelden algemene toegangsvoorwaarden. Zo mogen recreanten (zowel wandelaars met of zonder aangelijnde hond, fietsers en ruiters) alle paden en open zand betreden. Het hele gebied ligt doorkruist met kleine paden en open zand, met als onmiddellijk gevolg dat er weinig echte rustgebieden voorhanden zijn waar geen recreanten komen.
Deze hoge recreatiedruk en de vorm van recreatie heeft dan ook duidelijk een negatief effect op het voorkomen van de nachtzwaluw in deze telgebieden.
Uit de ingezamelde gegevens kunnen we voorzichtig concluderen dat er op zijn minst een negatieve relatie is tussen recreatiedruk en het voorkomen van de nachtzwaluw.

Lage dichtheden in relatie tot grazers?
Als we de dichthedenkaart bekijken en de kaart met ingetekende territoria dan valt in een snelle blik op dat de dichtheden binnen de beide rasters (Kortenhoeff en Kalmthoutse Heide) lager liggen dan in andere telgebieden binnen het Grenspark, met uitzondering van de hierboven vermelde telgebieden (de nulgebieden en de gebieden met een hoge recreatiedruk). Reden om hier even van naderbij naar te kijken?

Probleem is dat de grenzen van de telgebieden niet samen vallen met de grenzen van de begrazingsgebieden. Gelukkig is het in Arcview geen probleem om de shapefile 'telgebied' even uit te klikken en de shape-file 'begrazingsraster' aan te klikken om een volledig overzicht te krijgen van de territoria die ingetekend werden binnen begraasd en niet-begraasd gebied.

Analyse van Arcview:
Totaal begraasde oppervlakte in het Grenspark is 660 ha (Kortenhoeff en Kalmthoutse Heide). In totaal zijn er 10 territoria opgetekend in de begraasde zone. De dichtheid is 1/66 ha.

De niet begraasde oppervlakte die gemonitord werd, beslaat 2228 ha. Hier werden 70 territoria genoteerd, wat de dichtheid brengt op 1/31,8 ha.

We stellen vast dus dat de niet begraasde delen een hogere dichtheid herbergen dan de begraasde delen. Bovendien komt deze vaststelling overeen met hetgeen we in de literatuur hierover vinden. (Indeherberg e.a. 2002 en van Kleunen A., e.a. 2005, Soortbeschermingsplan Nachtzwaluw Provincie Noord-Brabant).

Uit deze ingezamelde gegevens kunnen we eveneens voorzichtig concluderen dat er een negatieve relatie is tussen begrazing en het voorkomen van de nachtzwaluw.

Geiten op heidevlakte ten zuiden van de oude gemeentebossen (Vlaanderen), 2004 Grensparkarchief.

5.4. Algemene conclusies:

De telling van de nachtzwaluw uitgevoerd in 2007 geeft aan dat er een toename is van het aantal territoria, echter deze toename is minder groot dan de toename die in Nederland vastgesteld wordt in de referentiegebieden.

Opvallend daarbij is dat in het Grenspark de toename van het aantal territoria vooral terug te vinden is in de bosgebieden waar de nodige bosbeheerswerken (dunningen met groepenkap) werden uitgevoerd met name in de Staartse Duinen, Groote Meer en de ecologische verbindingszones (kaalslag, plagwerkzaamheden,…). In de open heide gebieden kon enkel een status quo vastgesteld worden.

De laagste dichtheden worden bereikt ten zuiden van de brandtoren en op de Withoefse Heide. Niet toevallig ook de gebieden waar het meeste recreatie plaats vindt in het Grenspark.

Ook begrazing blijkt een beperkende factor te zijn bij de aan- of afwezigheid van de nachtzwaluw. Uit de tellingen stellen we vast dat de dichtheden vele malen lager liggen in de begraasde dan in de niet begraasde delen.

5.5. Suggesties

Ten aanzien van de bosgebieden:
Zoals blijkt uit de conclusies is het aangewezen om te onderzoeken of het bosbeheer in het Beleidsplan beheer en Inrichtingsplan niet moet bijgesteld worden. Dit om te vermijden dat de toename van de nachtzwaluw die in 2007 opgetekend werd vooral met name in de bosgebieden dankzij de dunningen en de groepenkap, in de toekomst niet verloren gaat. Het doel van de dunningen, uitgevoerd volgens het beleidsplan Beheer en Inrichting bestaat erin om het aandeel loofhout te doen toenemen. Dit betekent dat de geschikte leefgebieden die na de dunning zijn ontstaan, binnen afzienbare tijd zullen begroeid raken met loofhout en bijgevolg geen geschikt leefgebied meer vormen voor de nachtzwaluw.
Bovendien verdient het aanbeveling om te wachten met aanpassing van het Beleidsplan beheer en Inrichting tot de instandhoudingdoelen en de beheerplannen in het kader van de Natura 2000 gebieden geschreven zijn. Temeer omdat in deze plannen rekening gehouden wordt met de 'vogelrichtlijnsoorten'.

Gunstige beheersvormen kunnen zijn
1. Maatregelen reeds voorzien in het Beleidsplan Beheer en Inrichting:
   - naast de sterke dunningen, voldoende grote groepenkap voorzien in de bestaande bossen (zorgen dat er steeds een voldoend aantal in oppervlakte geschikt terrein is, met het risico dat deze 'open gebieden' door loofhout ingenomen worden en zodoende op termijn ongeschikt worden.
   - breder maken van de paden met gekartelde bosrand en brede uitsparingen, ook gunstig voor warmteminnende soorten zoals dagvlinders,… Deze paden ook open houden.

2. Maatregelen NIET voorzien in het Beleidsplan Beheer en Inrichting:
   - kaalslag terug toepassen; plaatsen van minimaal 2-4 ha groot, ontstaan uit kaalkappen zijn het geschikt biotoop. Echter deze maatregel is in tegenspraak met de voorziene maatregelen in het Beleidsplan Beheer en Inrichting, waar men spreekt van geïntegreerd bosbeheer. Ideaal zou zijn om in de kapvlakte enkele oude grove dennen te laten staan als overstaanders. Deze overstaanders worden graag gebruikt als zangpost door o.a. nachtzwaluw, maar ook door boompieper en boomleeuwerik. Tegelijk zorgen uitzaaiingen van deze overstaanders voor verjonging van het bosbestand. Het zou aan te raden zijn om pas een nieuwe kapvlakte te creëren als blijkt dat de vorige stilaan ongeschikt begint te worden. (Ankona nieuwsbrief 2008/2, B. Vogels, Nachtzwaluwen in het Mastenbos: een populatie die niet zou mogen bestaan?). Het spreekt voor zich dat bepaalde boszones aangeduid worden waar nooit kaalslag zal plaats vinden omwille van de andere aanwezige 'Vogelrichtlijnsoorten' zoals met name de zwarte specht. De kaalslagen kunnen best gelegd worden in gebieden die aansluiten bij de open heide en kunnen best uitgevoerd worden in de monotone aangeplante dennenbestanden. Het doel is hier niet om het areaal bos te verkleinen ten gunste van open heide, maar om een andere vorm van bosbeheer toe te passen.

Ten aanzien van de 'verstoring':
Verder onderzoek naar oorzaken van verstoring is nodig. Het verdient dan ook aanbeveling om bij het opmaken van de beheerplannen van de Natura2000- gebieden hier voldoende aandacht voor te hebben.
Om te vermijden dat er in de toekomst negatieve invloed van recreatie zou ontstaan op de aanwezige populatie nachtzwaluw is het belangrijk om zeer zorgvuldig het beleid ten aanzien van de recreatie verder te ontwikkelen. Het Beleidsplan Beheer en Inrichting komt hier in belangrijke mate aan tegemoet omdat het voorziet in een centraal rustgebied waar enkel wandelaars toegelaten worden. De aanwezigheid van de nachtzwaluw motiveert nogmaals deze keuze.
Bovendien is het belangrijk om de invloed van 'verstoring door begrazing' verder te onderzoeken. Uit een mondelinge mededeling van dhr. Wiel Poelman, Provincie Noord-Brabant, blijkt dat SOVON gestart is naar een onderzoek om de effecten van begrazing op grondbroeders en meer specifiek de nachtzwaluw te meten. Ook hier verdient het aanbeveling om dit onderzoek af te wachten om later desgevallend maatregelen te nemen of, indien nodig, het Beleidsplan Beheer- en Inrichting bij te stellen.

BIJLAGE 6.1.:

Verdeling telgebieden

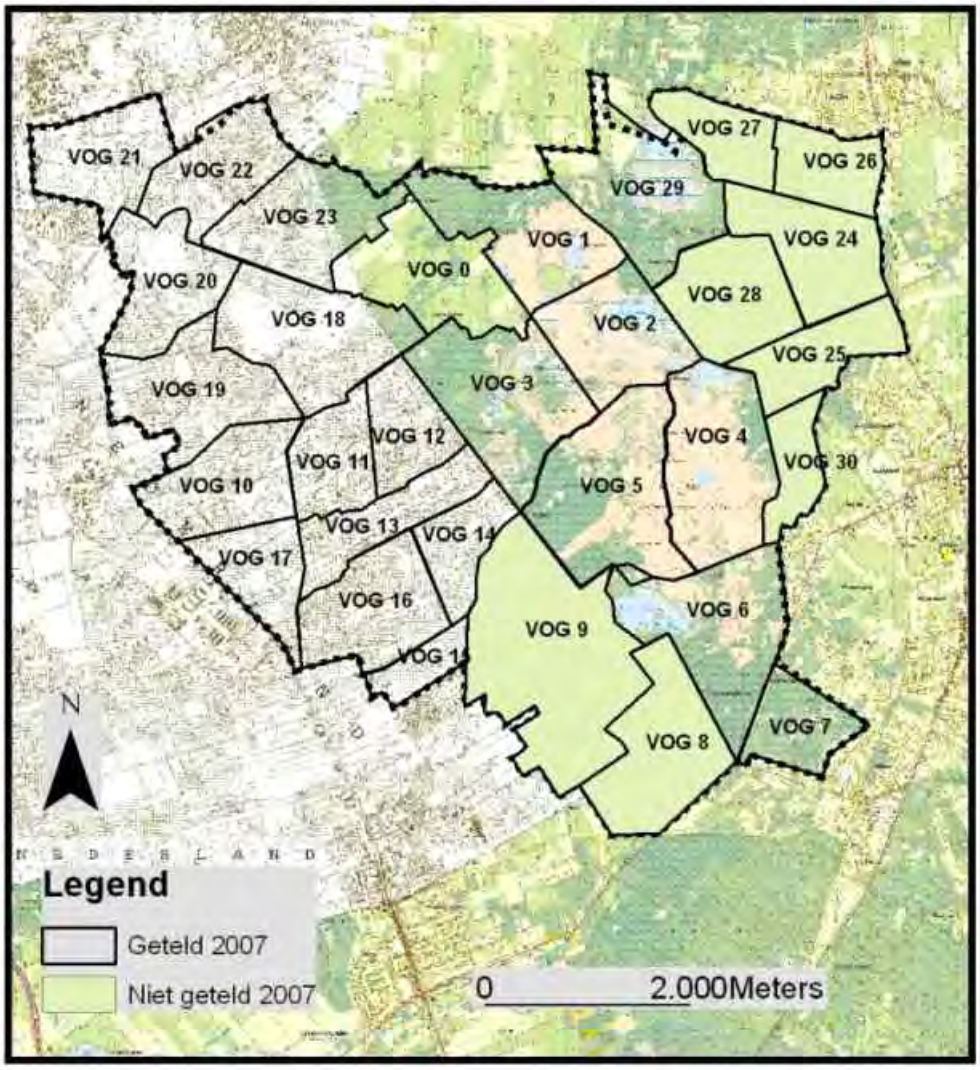

BIJLAGE 6.2:

Nachtzwaluw 2007 73-80 zangposten

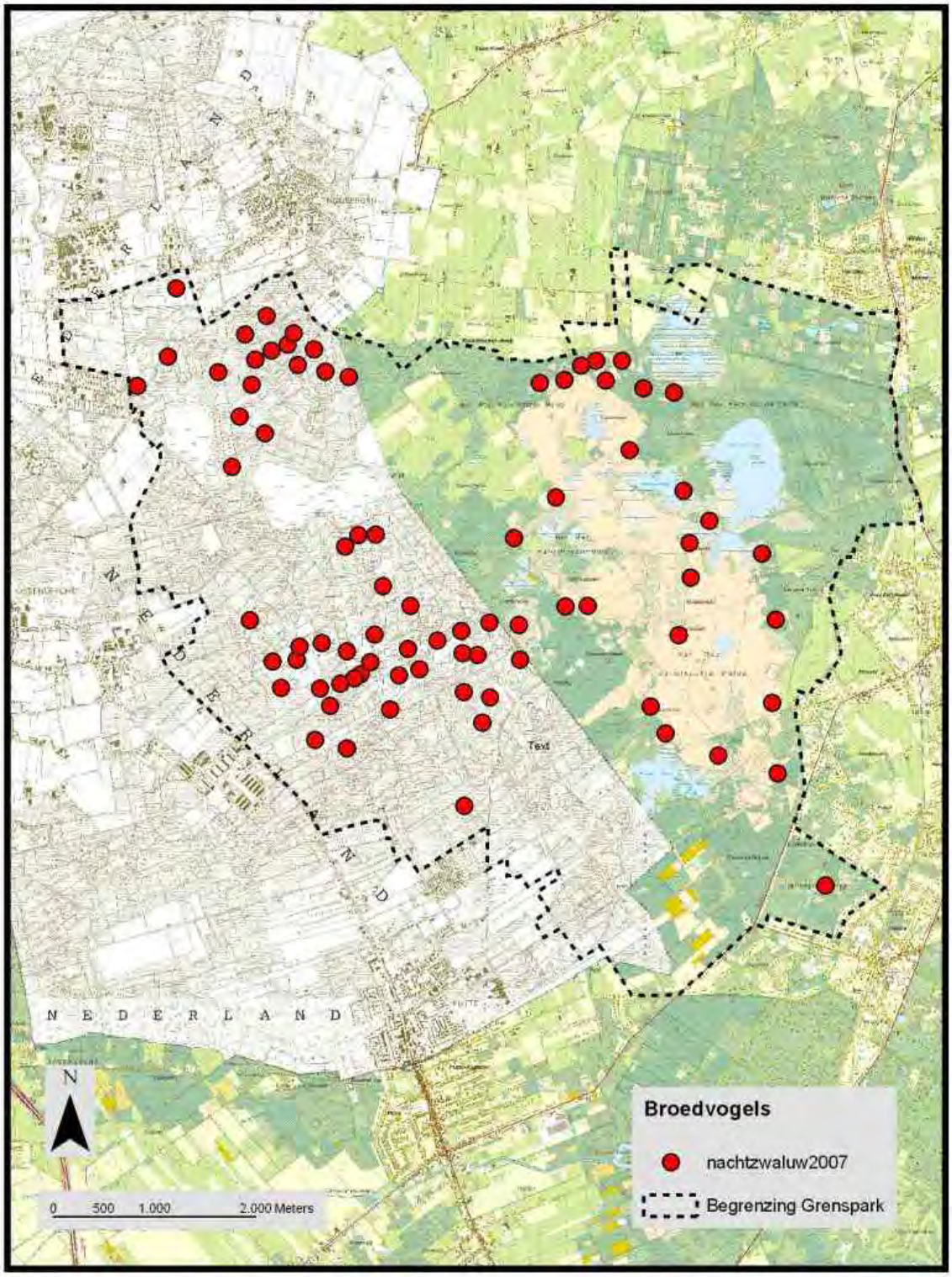

grenspark De Zoom · Kalmthoutse Heide

Broedvogelmonitoring

BIJLAGE 6.3.:

Dichtheden Nactzwaluw 2007

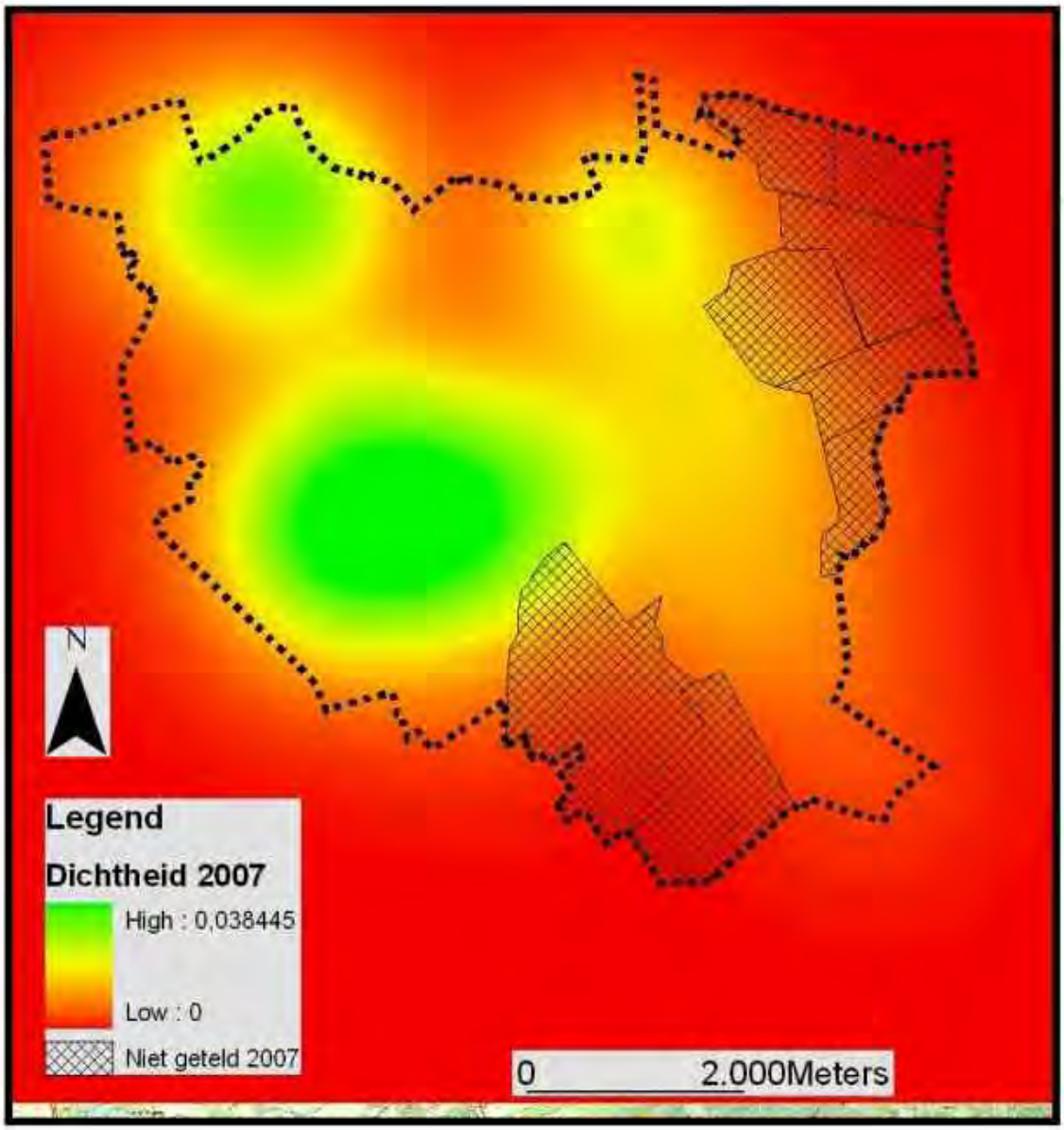

BIJLAGE 6.4.:

Tabel van de totalen per telgebied

	Opp.	2002	2007	Dichtheid 2007/ha
VOG0	142 ha	0	0	0
VOG1	149 ha	6	3	1/49,6 ha
VOG2	129 ha	2	4	1/32,2 ha
VOG3	180 ha	3	4	1/45 ha
VOG4	177 ha	3	3	1/59 ha
VOG5	204 ha	4	5	1/40,8 ha
VOG6	185 ha	1	2	1/92,5 ha
VOG7	72 ha	0	1	1/72 ha
VOG8		NG	NG	
VOG9		NG	NG	
VOG10	119 ha	4	5	1/23,8 ha
VOG11	82 ha	9	8	1/10,2 ha
VOG12	79 ha	3	4	1/19,7 ha
VOG13	92 ha	8	8	1/11,5 ha
VOG14	67 ha	4	4	1/16,7 ha
VOG15	40 ha	2	1	1/40 ha
VOG16	128 ha	0	0	0
VOG17	84 ha	1	2	1/42 ha
VOG18	170 ha	0	3	1/56,6 ha
VOG19	145 ha	0	0	0
VOG20	116 ha	0	2	1/58 ha
VOG21	111 ha	0	3	1/37 ha
VOG22	107 ha	3	8	1/13,7 ha
VOG23	138 ha	5	5	1/27,6 ha
VOG24		NG	NG	
VOG25		NG	NG	
VOG26		NG	NG	
VOG27		NG	NG	
VOG28		NG	NG	
VOG29	172 ha	4	5	1/34,4 ha
VOG30		NG	NG	
TOTAAL geteld	**2888 ha**	**62**	**80**	**1/36,1 ha**

BIJLAGE 6.5.:

Satellietbeeld 2006 met aanwezige broedparen:

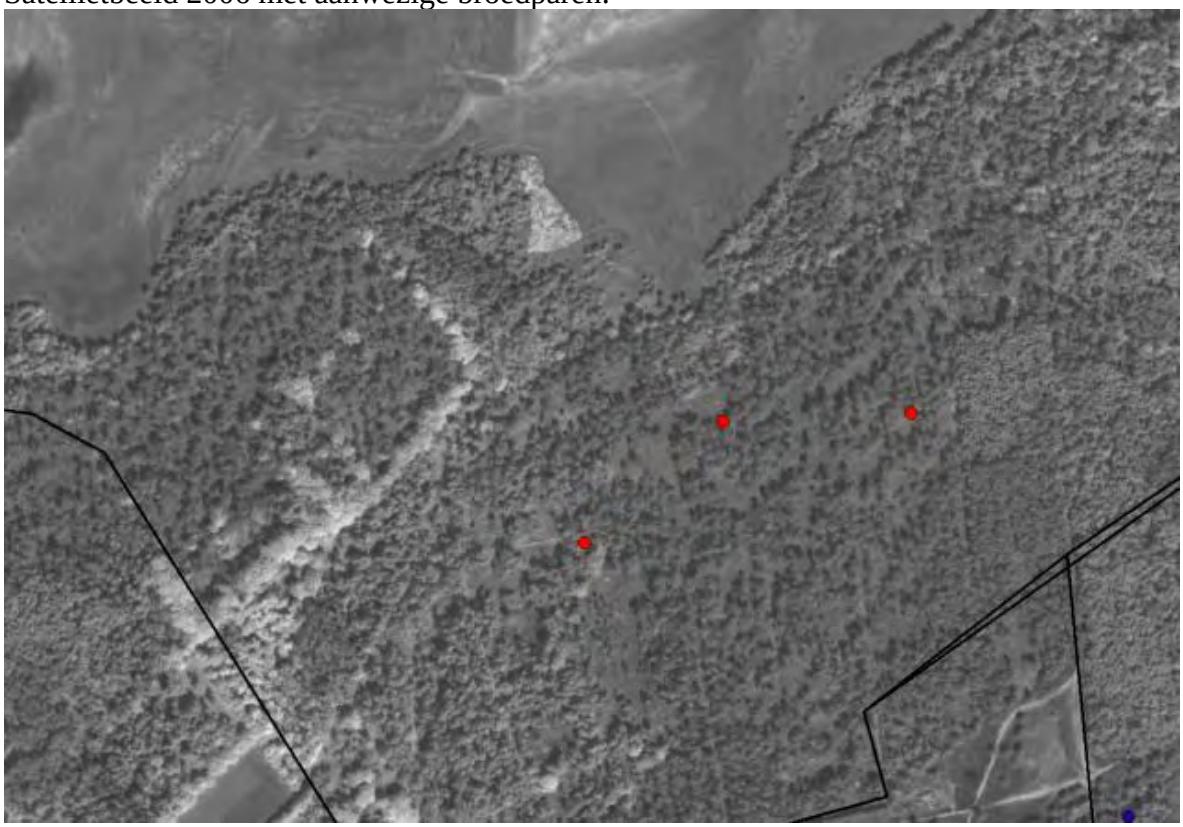

Satellietbeeld
2002:

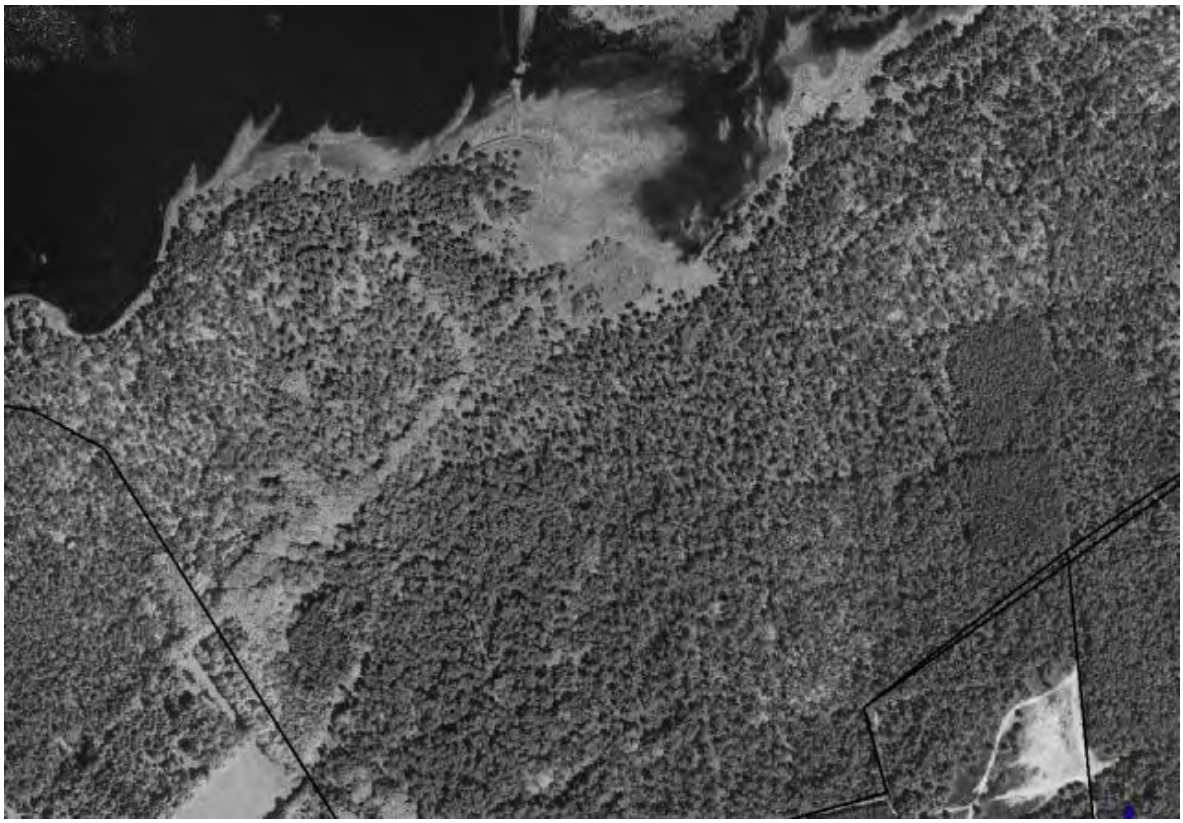

BIJLAGE 6.6:

Vergelijking 2002/2003 - 2007

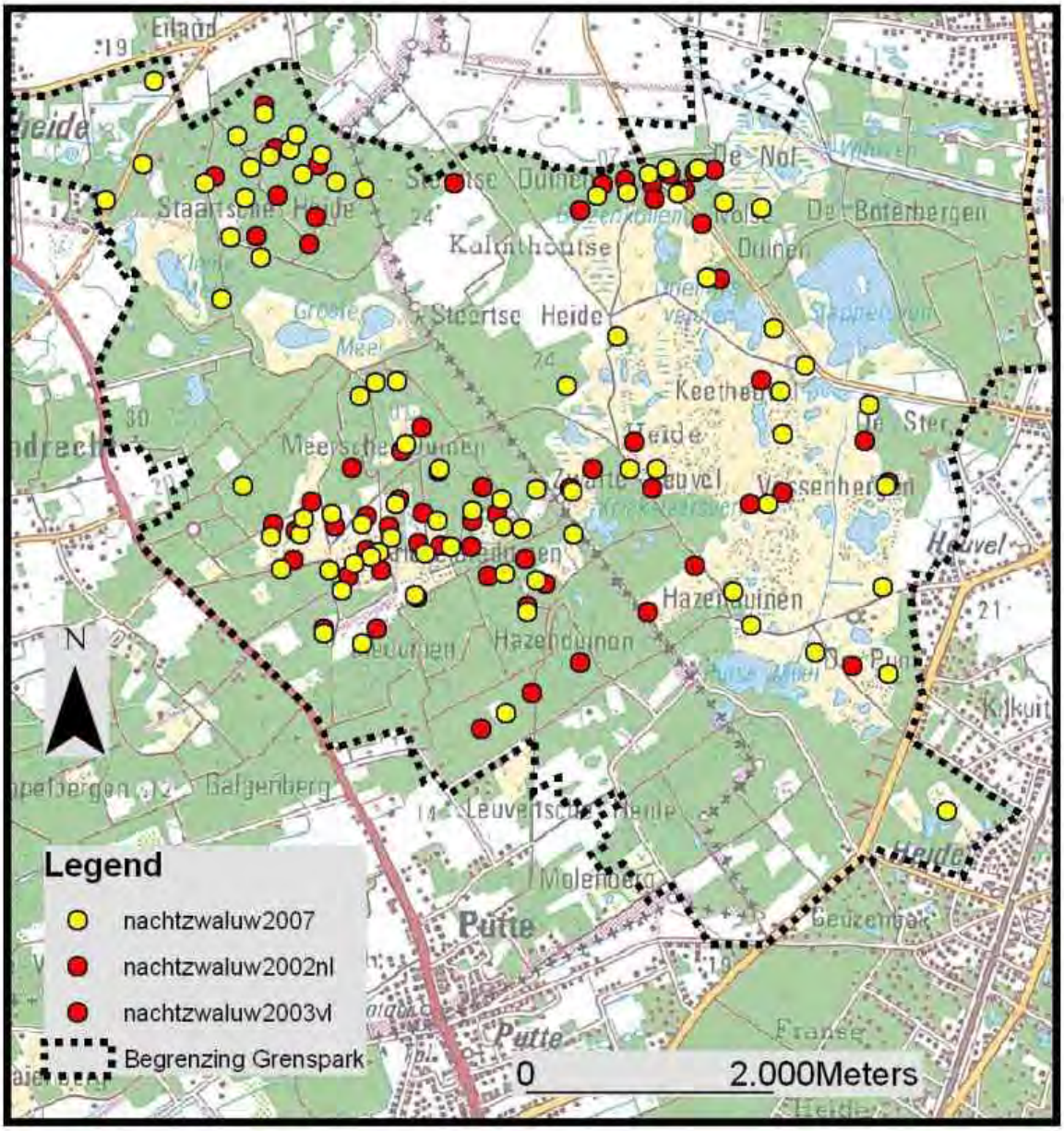

BIJLAGE 6.7.

Referentielijst

Ankona nieuwsbrief 2008/2, B. Vogels, Nachtzwaluwen in het Mastenbos: een populatie die niet zou mogen bestaan?

Ben Hulsebos, Nachtzwaluwen in Twente, 2007.

Devos K., Anselin A., Vermeersch G., 2004: Een nieuwe Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (versie 2004). In: Vermeersch G., Anselin A., Devos K., Herremans M., Stevens J., Gabriëls J. & Van Der Krieken B. 2004. Altlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbeheoud 23, Brussel, p. 60-75.

Haek K., Recreatiemonitoring, Grenspark 2003

Indeherberg, M., J. Gabriëls & G. Van De Genachte, 2002. Onderzoek naar de opbouw van een duurzame populatie Nachtzwaluw (caprimulgus europaeus) in de provincie Limburg. Aeolus in opdracht van AMINAL-afdeling Natuur. Genk.

Indeherberg, M., J. De Greef, L. Janssen, D. Gorissen, K. De Coster, M. Heyn, W. Verheyen, G. Van De Genachte & L. Wallays, 2006. Visieontwikkeling voor de openbare bossen Lommel en Hechtel-Eksel m.i.v. het domeinbos Pijnven. Aeolus bvba in opdracht van Agentschap Natuur en Bos. Diest.

Lambrechts, J., De Coster, K.& M. Indeherberg 2003, handleiding voor monitoring van het Grenspark.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000 - Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

Stevens J., e.a.. Actieplan voor de nachtzwaluw Hechtel-Eksel, 2007. In opdracht van de Provincie Limburg en de Regionale Landschappen: Gemeenten adopteren Limburgse soorten.

Teixeira R. M. & Bult H. 2002. Broedvogels Landgoed Groote Meer en militair oefenterrein Ossendrecht 1985-1998. Vogelwerkgroep Bergen op Zoom en Vereniging Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Teixeira, R.M. 1979. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels*. Uitgave Vereniging van Natuurmonumenten.

Theo Bakker & Jori Wolf. Broedvogels van Kortenhoeff 1999. Staatsbosbeheer, Regio West-Brabant – Deltagebied.

van Dijk A. J. 1993. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.

van Dijk A. J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.

Van Kleunen A., Sierdsema H., van der Weide M., van Turnhout C. & Vogel R. 2005. Soortbeschermingsplan Nachtzwaluw Noord-Brabant SOVON-onderzoeksrapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland Beek-Ubbergen.

Vermeersch, G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken. 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Instituut voor Natuurbehoud. 495 pp.